

SOCIOLOGIA COGITANS-TÓL A SOCIOLOGIA MILITANS-IG

A magyar szociológia a Dimitrie Gusti nevével fémjelzett bukaresti monografikus szociológiai iskola tevékenységéről, többek között, Venczel József (1931, 1936), Lükő Gábor (1935), Bányai Imre (1937), Balogh Edgár (1941), Márkos András (1942), Gáll Ernő (1957), Balázs Sándor (1976) tanulmányai révén szerzett tudomást illetve részletesebb betekintést.¹ Az említett, jórészt erdélyi szerzők, életviláguk jelen idejének kontextusában, ismertették és értelmezték Gusti monografikus szociológiájának rendszerét. Balázs Sándor az első, aki magyar nyelven válogatást is publikált (Kriterion. 1976) D. Gusti szociológiai tanulmányaiból. Marxista keretből Gusti munkásságának részletesebb kritikai elemzését Gáll Ernő és Balázs Sándor végezte el, Gáll úgy is, mint Gusti kortársa.² Ugyanakkor tudott, hogy Venczel József Gusti legkorábbi és legkövetkezetesebb erdélyi követője volt, aki többek között román nyelven is, a monografikus szociológiai iskola folyóiratában tanulmányt jelentetett meg: „A nemzet önmegismerésé-

¹ A Gusti nevével fémjelzett bukaresti monografikus szociológiai iskola tevékenységének magyar recepcióját a következő szerzők munkássága jelzi: Venczel József, *A falumunka és az erdélyi falumunka mozgalom*. In: Erdélyi Tudományos Füzetek. Kolozsvár. 1935. 78. szám: Venczel József, *Erdélyi föld-erdélyi társadalom*. Budapest. 1988: Luko Gábor, *A román monografisták munkamódszere*. Budapest. Honismeret könyve. 1935: Bányai Imre, *A D. Gusti-féle román szociológiai iskola*. In: Korunk. 1937/6: Gáll Ernő, *A romániai társadalmi munkaszolgálat*. In: Korunk. 1939/3: Márkus András, *A monografikus szociológia*. In: Társadalomtudomány. Budapest. 1942/4-5. Ugyanakkor az „Erdélyi Fiatalok” című kiadvány számaiban rendszeresen jelentek meg írások, amelyek a Gusti-iskola tevékenységéről, referencia értékéről számoltak be. Csupán néhány példa: Fogarasi Géza, *A román ifjúság falumunkájáról*. In: Erdélyi Fiatalok. 1932/5. Demeter Béla: *A román ifjúság falumunkája*. In: Erdélyi Fiatalok. 1931/5-6. Jancsó Béla, *Gusti professzor és tanítványainak falumunkája*. In: Erdélyi Fiatalok. 1932. II. negyed: Váró György: *Román falumunka*. In: 1936. I. negyed. Stb. Octavian Neamțu Gusti munkatársa a Sociologie româneasca 1936./- számában cikket ír *Az erdélyi magyar ifjúság útja a falu felé* (Drumul spre sate al tineretului maghiar din Ardeal) címmel. Egykori tanárom Imreh István dr. MTA kültagja (kolozsvári egyetem egykori tanára) diákként vett részt a bálványosváraljai falumunkában, amelyet Venczel József vezetett. Lásd: Imreh István, *A bálványosváraljai falumunka*. In: Korunk. 1967/9. Az egy külön dolgozatot igénylő vállalkozás lehetne, hogy Venczel József miben korrigálta Gusti monografikus módszerét.

² Balázs Sándor (1976) a válogatás-kötethez írt bevezető tanulmányában Gusti elméleti és módszertani felfogását bírálta. Gáll Ernő (1963) pedig a román polgári szociológiáról írt román nyelven megjelent kötetében külön fejezetet Gusti bírálatának. Majd egy rövid akadémiai kiadvány keretében ismét találkozunk korábbi elemzésének összefoglalásával. (Lásd: Gáll Ernő – Miron Constantinescu – Ovidiu Badina: *Gîndirea sociologică din România*. București. 1973). O. Bădină az ötkötetes Gusti Opere (Művek) szerkesztője is.

től a nemzettudományig” címmel.³ Az Erdélyi Fiakok (a bálványosváltás tájékoztatás) és magyarországi egyetemi ifjúság magáévá tette és lelkesedett a falukutatásért vagy másképpen mondva a „népiségkutatásért”, amivel Gusti és tanítványai egy „sajátos nemzettudományt teremtettek”. (Márkos 1942.) Gunda Béla „Pro Christo” falumunkájáról írva megvallja, hogy munkamódszerben és elvi felfogásban „D. Gusti román szociológusnak és iskolájának elméleti és gyakorlati munkássága, eredménye szolgált irányítóként”. (Gunda Béla. 1935) Földrésnyit ugorva, D. Gusti kortárs méltatói közt látjuk F. D. Rooseveltnél is, aki Gusti által szorgalmazott majd bevezetett Társadalom szolgálat törvényben és a monografikus szociológiai mozgalomban a „társadalmi demokrácia igazi feltételeinek megteremtését látta” és az egész vállalkozást Tennessee Valley-ben létrehozott társadalmi szolgálatként tartotta egyenértékűnek. (D. Gusti. I.1968:509)

Ez a tudományos vállalkozás, amelyet mint láttuk többen is nagyra értékelték és utánoztak, eleve implikálta-e, magában hordozta-e a nemzettudománynak nevezett fikciót? A kérdés ebben a formában való felvetését az indokolja, hogy a D. Gusti munkásságával foglalkozó szakirodalom a monografikus szociológiának ezt az aspektusát alig érinti. Hasonlóan alig van utalás Gusti társadalmi változás, társadalomfejlődés elméletéről, aminek oka részben érthető is.⁴ Továbbiakban, vázlatosan vizsgálom a monografikus szociológia megalapozásának motiváció-cél együttesét, a társadalom és a szubjektum episztémé viszonyát kontextuális összefüggéseiben, majd ezt követően Gusti szociológiai rendszerét a „nemzet” definíciójából kibontva ismertetem és elemzem.

MOTIVÁCIÓ-CÉL EGYÜTTES: PARADIGMAVÁLTÁS?

Gusti koherens formában a nemzettudományról 1937-ben a Sociologia românească-ban megjelent tanulmányában értekezett. Fentebb már utaltunk arra, hogy a szóban forgó folyóiratban egy évvel korábban (1936)

³ Venczel József román nyelven megjelent tanulmányának a címe *De la cunoașterea nașunii la știința nașunii*, a D. Gusti által szerkesztett *Sociologia românească* 1936. 6. számában jelent meg

⁴ Kivételt képez ez alól Balázs Sándor fentebb jelzett bevezető tanulmánya, amely a Gusti rendszerében a kauzalitás problémáját kiemelten elemzi, és ezzel a változás, fejlődés kérdését is érinti. Azonban itt azt is kell látnunk, hogy a kauzalitás fogalma valamely összefüggés egységének előállítására szolgál. Vagyis amikor Gusti kantianus alapokon az ok és okozat relációt keresi, nagyon is jól látja, hogy az ok-okozat egész és rész, hogy az okozatok az adott egészhez tartoznak, az a feltétele magyarázhatóságuknak. Ugyanis az egyedi tényeket nem lehet magyarázni, ha nem valamilyen egész részeként fogjuk fel őket, mert ami teljesen összefüggéstelen, az magyarázhatatlan. A tapasztalt valóság egysége tehát Gustinál is megfelel a tapasztalható tudat egységének (Lásd: W. Röd 1998.)

Venczel József Gusti és a monografikus szociológia tudományos teljesítményét méltató cikkének címében (szószerinti fordításban „A nemzet önmegismerésétől a nemzettudományig”) ott szerepel a „nemzettudomány” elnevezés. Röviden: Venczel a monografikus szociológiai iskola munkásságát diszciplinárisan nemzettudományként fogta fel, illetve definiálta. S ez nem véletlen, ugyanis D. Gusti korábban is tett erre utalásokat. Az, hogy végül is mivel indokolta az „új tudomány” iránti igényt, arról 1935 januárjában a párizsi Jogi Karon (Sorbone) tartott, „A monografikus tevékenység Romániában” című előadásában számol be. Vácolja a falukutatás céljait, objektumait, az elméleti és módszertani előfeltevéseit. Ugyanakkor itt taglalja a román szociológia történetnek és a román társadalomnak azokat a kontextuális kérdéseit, amelyek szükségessé tették egy nemzeti szociológia megalapozását.

A szociológia nemzet-társadalomba ágyazottságának szükségességét Gusti előadásában „alapvető változásokkal” indokolja. A „változásokra” választ kereső motiváció-cél együttes tehát a monografikus szociológia „születésének” körülményeire is fényt derít. Ezek a motivációk-célok egyrészt gyakorlatiak (politikaiak), empirikus tények megismeréséből reform megoldásokra keresnek választ, emellett pedagógiai, elméleti-metodológiai motivációk-célok is vezérlik. Ezt a motiváció-cél együttest mintegy átíratja a szubjektív-morális töltetű missziós elkötelezettség.⁵

Először nézzük a gyakorlati (politikai) vonatkozását ennek a motiváció-cél együttesnek. Gusti szerint 1925, amikor kezdetét vette a monografikus kutatás, ez azt is jelentette, hogy a román szociológiai „nemzeti szakaszába” lépett. A monografikus iskolát (az iskola fogalmát itt szociológiai értelemben használom)⁶ megelőzően a román szociológia „spekulatív” volt, az álta-

⁵ Gusti bevallása szerint is, egy személyes kapcsolattal függ össze az elkötelezettség vállalása: egy éjszakába nyúló beszélgetés alkalmával győzi meg I. L. Caragiale, vigjátékíró Gustit, hogy mondjon le a berlini egyetem katedraajánlásáról, térjen haza, szentelje minden erejét a román szociális problémák megoldásának (lásd az 1907. évi nagy paraszt éhséglázadást, amelyben a liberális kormány 11 ezer parasztot mérsároltatott le. Nem véletlen, hogy a Iași Egyetem székfoglaló beszédében a következőket mondja: „Úgy hiszem, eljött az idő, hogy a társadalomtudományokat, a román társadalom kérdéseinek tanulmányozását, nálunk is, mint Németországban, áthelyezzék vidékre, a parlamenti bizottságokból és a minisztériumokból az egyetemekre.” (D. Gusti 1941: 12.) E cél érdekében alapítja meg Gusti a „Tudományos és Társadalmi Reform Archívum” elnevezésű egyesületet, majd 1918-ban a „Tanulmányi és Társadalmi Reform Egyesület Romániában”, ez utóbbi orgánuma a „Tudományos és Társadalmi Reformért Archívum”.

⁶ A Gusti vezette monografikus szociológiai iskola többé-kevésbé rendelkezett azokkal az ideáltípusos jellemzőkkel, amelyeket egy társadalomtudományi iskola létrejötté és működése igényel. Éspedig: alapító-vezető (D. Gusti), követők (tanítványok: H. Stahl, Tr. Herseni, M. Vulcănescu, A. Golopenița), a vezető domináns személyiség, a tagokat a vezető által megfogalmazott eszmék, normák együttese tartja össze,

lános szociológia módszertani kérdéseivel foglalkozott, azokkal, amelyek mindenfajta társadalmakra magyarázatokkal szolgáltak. Anyagát a történelemből és az etnográfából vette, és azt külföldi, főleg francia és német tudományosság szempontrendszer szerint vizsgálta. „Ilyen körülmények között érthetően nem lehetett szó román szociológiáról és még kevésbé egy román szociológiai iskoláról”. (D. Gusti. I.1968.467). Kontextuálisan ezt azzal indokolja, hogy a régi Romániában a társadalmi problémák kevésbé voltak összetettek, a szociológiának ezért nem lehetett lokális küldetése. Más szóval Gusti felfogásában azért nem alakulhatott ki az első világháború előtt a nemzeti szociológia és foglalkozhatott haszontalanul Romániával semmilyen kapcsolatban nem álló társadalom típusokkal, mert nem léteztek akut társadalmi feszültségeket gerjesztő erők. Márpedig voltak, s mindenekelőtt az agrárkérdés, amely sorozatos parasztlázadásokat produkált, a csúcspont 1907. A 20. századi Európa legnagyobb és legbarbárabb módon vérbe fojtott éhséglázadása. Az, amely, többek között saját bevallása szerint is, egyik főmótvációja volt, hogy a németországi studiumok után, hazatérve a falu felé fordult. S ennek a szociálpolitikai orientációnak az első világháborút megelőzően már voltak elméleti fejleményei, gondolunk itt a szociáldemokrata C. Dobrogeanu Gherea társadalomdiagnózisára, az „új jobbágyság,” kontinentális kitekintésben pedig a fejlettség és elmaradottság közötti korrelációt kimutató „dependencia” elméleteire. A baloldal és az orosz narodnyikok inspirálták C. Stere harmadikutas agrárkapitalizmus-elméletét is. De ott volt előzményként, Gustihoz mindvégig oly közel álló értékonzervatív kapitalizmus (civilizáció) kritika is, amelyet Titu Maiorescu (esztéta)

szemben áll az adott tudományban uralkodó irányzatokkal, az adott tudomány újrafarmálására törekszik, van az empirikus valóságnak, a vizsgálódás tárgyát képező paradigmája, a paradigma megfogalmazása a vezetőtől származik, a kifejtett paradigma tipikusan kollektív vállalkozás, amelynek az alapító-vezető adja meg a végső formáját. (Lásd: Martin Bulmer: 1984. pp. 6-25). Gusti szociológiai rendszerének a terep kutatáson alkalmazott módszerét az iskola keménymagja dolgozta ki (főleg H. Stahl, s részben Golopenița, M. Vulcănescu). Továbbá a szociológia intézményszerűsülésének és professzionizálódásának feltételeit is megteremtették: szociológusképzés folyt a bukaresti egyetemen (Iasi-ban, Chişinovban is), volt publikációs fórumuk – *Sociologia românească* című folyóirat. Rendelkeztek nemzetközi kapcsolatokkal: főleg francia és német egyetemek és személyiségek jöhetnek szóba (pl. Leopold von Wiese kölni iskolájával, akiket az erdélyi Borszéken fogadott a Gusti iskola). Részt vettek a szociológia nemzetközi kongresszusain, sőt 1939-ben Bukarestben kellett volna sor kerüljön egy ilyen rendezvényre, de a háború kitörése miatt elmaradt. A Gusti-iskola szerkezeti felépítését, a tagok kapcsolathálóját, a belső hierarchiát Oral History – az 1970-es évektől az 1990-es évek végéig – Rostás Zoltán (Sapientia Egyetem, Csíkszereda) az iskola még élő tagjaival készített interjú-adatbázisa révén lehet rekonstruálni. (Lásd: Rostás 2000). Rostás Zoltán tekinthető (román viszonylatban is) jelenleg a legilletékesebb Gusti-szakértőnek, számos tanulmányt, kötetet írt a témában. (Lásd: Rostás 2001, valamint Stahl 2001, Stahl 1981)

és Junimea (zsunimea) köre képviselt, és amely Radulescu-Motru (szociálpszichológus) és V. Madgearu (gazdaságszociológus) vonalán, akikhez Gusti is kapcsolódik, mind a mai napig talán az egyetlen „európaibb” pillanata a modernizációról elmélkedő román társadalomgondolkodásnak. Azt mondhatjuk tehát, hogy az agrárkérdés szociálpolitikai és elméleti vitája nem veszített szinte semmit aktualitásából, sőt Gusti monografikus elkötelezettsége éppen erre az első világháború után is továbbgyűrűző problémára keresi a reformpolitikai alternatívát. Figyelmét továbbra is egy etnikailag homogén mikrovilág köti le, s nem a területi csatolások miatt etnikailag és strukturálisan heterogén társadalom. Gusti láthatóan az eszmetörténeti környezetet is mellőzi, a szociológiai tudat/tudást kisajátítja, paradigmaváltásra törekszik. Ugyanakkor szelektív ismeretelméleti megközelítésben ellentmondó kijelentéseket tesz: pl. miközben a „nemzeti népesség” homályos terminust szembehelyezi Maunier „gyarmat-szociológiája” (bizonyára szociálantropológia) által tárgyalt civilizáció-kultúra közötti kapcsolat aszimmetrikus voltának kérdésével, megállapítja, hogy ez az autochton román populáció „meglepően egységes” (nem úgy, mint a gyarmatokon) és nyomban azt is hozzáteszi, hogy „mi is nagyon súlyos problémákba ütköztünk” (tehát úgy, mint a gyarmatokon). Láthatóan ennek a meglepő egységnek ellentmondó problémákat sorol fel, olyanokat, amelyek mind a szociológia tárgykörébe von. Az első: „annyi sok különböző elem egységesítése és harmonizálása egy gyümölcsöző és tartós együttműködés érdekében olyan problémákat vet fel, amelyekkel szemben a szociológia nem lehet közömbös. Különben is, az összes románok egyesülése más társadalmi jelenségeket is magával vont, amelyek figyelemre méltó kutatási kérdéseket vetettek fel a tudomány számára”. Az egységesítés-harmonizálás együttműködés annak tudata/tudása, hogy még nem létezik nemzet, tehát meg kell konstruálni. Az új társadalmi jelenségek és kérdések kiemelten az általános választófog bevezetésére és a földreformra vonatkoznak. A két demokratikus reform eredményeképpen „Románia sorsa végérvényesen a parasztság kezébe került, amely a lakosság túlnyomó többségét alkotja. Így tehát természetes, hogy az Új Romániában a paraszt a legjelentősebb problémává vált”. (D. Gusti. I.1968:468). A kijelentés mögött Gusti a tudós és a parasztpárti politikus áll, vagyis a monografikus szociológia létrejöttének motivációja szorosan kapcsolódik a politikaihoz, pontosabban a nemzetállam-képzéshez, ez adja az általában vett tudományos vállalkozás tartalmát. Ismeretelméletileg viszont, ha a szociológia a konkrét és aktuális társadalmi valóság tudománya kíván lenni Gusti definíciója szerint, akkor nyilvánvaló, hogy nem mérlelőzheti legalábbis „tartalmában” azokat a nemzeti-társadalmi kérdéseket, amelyek közepette kialakult és fejlődik, különben nem válhat a kortárs tudomány és kulturális élet integráns részévé. A szociológia kutatási tárgyának ez a túlsúlyosan rurális-etnikai létbe való projektálása nemcsak abból fakad, hogy azt Gusti a jelen-valóságába ágyazta, és a harmadikutas elméle-

ti tradíciókhoz híven a parasztságban látja az egyetlen pozitív, nemzetmegtartó társadalomtömböt, hanem abból is, ahogyan az elmélet s az empiria viszonyáról kijelentéseket tesz. A társadalmi valóság megismerése nem az elméleti előfeltevésekből indul ki, hanem az empiriából. Ez a fordított korreláció fölöttébb dinamikus töltetűvé válhat, ha a tudomány mint a társadalom vitális ereje, „saját állandó problémáin kívül”, meg akarja válaszolni a konkrét társadalom által felvetett összes pillanatnyi problémát. A kutató szubjektív világakarásától túlterhelt tudomány, vagyis a réteg és etnocentrikus szociológia, láthatóan a társadalmi aktualitás okozta feszültségek oltárán képes feloldódni az eszménybe és önmagát is felszámolni. Ugyanis, „Romániában a háború után a szociológia, egész létének veszélyeztetésével, érdeklődését a társadalom nemzeti valósága irányába kellett fordítania, és románná kellett válnia, legalábbis tartalmában”. (D. Gusti I.1968:468) A szociológiai megismerésnek e partikularizáltsága és leszűkítése a falura/nemzetre, az etnorurális struktúrákra az „alkalmazott” szociológia kidolgozásának szándékával történik. „A monografikus terepkutatásokban felhalmozódott tapasztalatok hozzásegítettek mindazon törvények kidolgozásához, amelyeket közoktatási miniszter minőségemben előkészítettem és ezt követően kulturális téren a II. Károly király Alapítványánál alkalmaztam. A korábbi tapasztalatok alapján egészében felhagytam a propagandarendszerrel, és azt a kulturális cselekvéssel helyettesítettem.” (D. Gusti. I.1968:479) A szociológia kétségtelen haszna, hogy elősegítheti a konkrét társadalmi kérdések megoldását, azaz, hogy ismeretekkel szolgál, azonban az már problematikusabb, hogy makroszinten előrejelzésekbe és tervezésbe bocsátkozzon. A kulturális aktivizmus a szociológiának erre a gyakorlati, alkalmazott dimenziójára utal, s Gusti láthatóan rész-egész viszonya okozta nehézségekbe ütközve pontosítja nagy ívű kijelentését, amikor „kis szociológiai monográfiákra” teszi a hangsúlyt, amelyek a falu kulturális adottságait jobban felmérik, és így azon a szinten lehetséges a tervezés, szervezés.

Másodsor: a gyakorlati (politikai), társadalomtörténeti motivációk, amelyek a monografikus szociológiát mintegy szükségszerűség kényszerében a román rurális társadalmi élet megismerésére, feltárására ösztönözték, kiegészítődik egy szubjektív elkötelezettséggel, amely morálisan és etikailag telített. Ez pedig nemcsak D. Gusti személyes szocializációs élményvilágából érhető meg, kapcsolódik annak a csoportnak az élményvilágához, amelynek elgondolásában a történeti-nemzeti társadalmak reformálás folyamatait az elit feladatának tekintette és küldetesként fogta fel. A morális motiváció D. Gusti esetében felettebb kihangsúlyozott. S ez mindenekelőtt az ifjúkori németországi tapasztalatai nyomán benne kialakult eszményekben nyilvánult meg: egyfelől Goethe és a német tudományosság idealizálása (bárhol volt, az íróasztalnál vagy terepen, mindig úgy érezte, hogy Goethe ott áll mellette, figyeli gondolatait, tetteit). Másfelől, mindezt erősítette az az elitista

történeti társadalomfelfogása, amelynek gyökerei a román értelmiség modernizációs vállalkozásának kezdetéig nyúlnak vissza, ahhoz a mélyen beszívódott küldetéstudathoz, amelynek tipikus román konkretizációi az egyszemélyes vagy kiscsoportos vállalkozások, amikor is ezek programadó és reformintézmény funkciót látnak el. S a militáns szerepvállalás, minden egyes esetben, függetlenül attól, hogy milyen formai kivitelben, a nemzeti nagyság megvalósulását tűzte ki célul. D. Gusti a kor (20. század elő) tudományosságának (német) csúcstechnológiai tudásával és mélyen átitatott hivatás- és küldetéstudattal látott hozzá a szociológia és egyáltalában a társadalomtudományok meghonosításához. A sajátos román társadalomtörténeti viszonyoktól maga az alakuló szociológia sem rugaszkodhatott el. Ha szociológia, mint láttuk, a társadalmi valóság tudománya kíván lenni, akkor számolnia kellett azzal a konkrét társadalmi valósággal, amelyben a modernizációs törekvések strukturális heterogenitást idéztek elő, mintegy állandósították az átmeneti állapotokat, a dominánsan agrár- és rurálisvilágban (a lakosság 80%-a), a premodern, involúciós-pasztoralizációs létmódokat, miközben zárványként szigeteket alkotva, a vidékkel alig-alig kommunikálva ott volt az instrumentális racionalizmus balkáni vadhajtsa. Így az sem véletlen, hogy az adott társadalmi-kognitív környezetben Gusti a korábban már létező, román környezetben meghonosodott, a modernizáció nem nyugati kapitalista gazdaság-társadalom modelljébe illeszthető elméleti mintát követett. A társadalomvalóság feltáró, megismerő és ebből kiinduló reformprogramja kezdettől fogva harmadikutas indíttatású: a falu, a paraszt szociokulturális struktúrája a nemzetépítés archetípusa, és mint ilyen, kiindulópont. Ez az a pont, ahol a régió hasonló törekvései és Gusti szemléletmódja között kapcsolat teremődik. Egyfelől ott van a társadalom román valósága, másfelől pedig az eszmény, amilyennek lennie kellene a nemzet-társadalom(ak)-nak. S ennek az eszményi morális töltetű motiváció-célorientációnak, amely axiológiailag is leterhelt, elméleti és módszertani alapvetése Gustinál, Sociologia militans, vagyis a Nemzetstudomány⁷ terminusokban összegződik.

⁷ *Les convergences des sciences sociales et l'Esprit international*. Paris. Ed. Hartmann. 1938. amely a *Centre d'Etudes de Politique étrangère* támogatásával jött létre és az előző év 1937. júliusi nemzetközi konferencia anyagát közli, amit a párizsi nemzetközi kiállítás kapcsán rendeztek. A kötet előszavát C. Bouglé írta, aki kitér a konferencián D. Gusti elhangzott két, a bukaresti monografikus szociológiai iskola módszertanát és ismeretelméletét bemutató előadásra is. C. Bouglé Gusti szociológiájának nemzetstudományi törekvéseit nacionalizmussal és empirizmussal vádolja. C. Bouglé szerint „Egy tudomány érettségének egyik jele abban áll, hogy mondatkincse, amelyet alkalmaz, bárki által megemészthető, bárhol is legyen szülőföldje, ugyanakkor a módszerek, amelyet kidolgoz, bárki által alkalmazhatók és magyarázhatók.” (...) „A Konferencia számos példával bizonyította, hogy nemzeti és politikai törekvések Közép-Európában rendkívül aktívak, azok, amelyek profitáltak a nagy háborúból vagy az ellen védekeznek”. (C. Bouglé 1938:13-14.)

Vagyis az így elgondolt szociológia értékelő és normatív, elméleti szintézis és a gyakorlati megvalósulás egysége s erkölcsi szilárdság jellemzi, akárcsak megalkotóját. S az sem véletlen, hogy ez szubjektív szándékú integrális morális tökély objektívációját, a területi csatolásokat követően nem az etnikai sokszínűségben, társadalmilag a plurális struktúrákban keresi, hanem abban az illúzióban, hogy a falu, az etnikailag homogén román falu, a román nemzetállam modelljévé kell válnon.

Harmadszor: a monografikus szociológia létrejöttének pedagógiai célja a (szakértelmiségi) elitnevelés. A társadalomismeretre, pontosabban a nemzeti sorskérdésekre való érzelmi ráhangolása az ifjú tudásnemzedéknek. Gusti láthatóan a francia közönség előtt a román szociológiai oktatás absztrakt, életidegen voltával indokolta a terepgyakorlatok bevezetését. A „könyvtár-szociológia” helyett, amely passzív tudást nyújt, a militáns, nemzeti és társadalmi eszményekkel morálisan is terhelt, elkötelezett szociológia az integráns személyiség, az elméletet és gyakorlatot ötvöző elit-értelmiség nevelését is felvállalja. A biztató eredmények láttán, amely a szociológiai oktatást a közvetlen terepkutatás felé orientálták, ezzel szolgálva a társadalmi haladás ügyét, arra ösztönzi Gustit, hogy ezt a módszert a középiskolai oktatásba is bevezessék. (D. Gusti. I.1968:469) A monografikus szociológia létrehozásának a vázolt három motivációja láthatóan eléggé zárt célorientációt alkot, amelynek keménymagját az elhivatottság-elkötelezettség, egyszóval a nemzetszólalat, a morálisan telített eszménye képezi. Ez az a célorientáció, amelynek az adott kontextusban minden más alárendelődik, így érthetően a szociológia is. Azzal, hogy a monografikus szociológia nemzetpedagógiai dimenzióval is telítődik, a műveltségnevelés (véltetően nem a felvilágosodás Bildung = képzés értelmében) eszmény olyan eszközzé válik, amely kizárólagosan magának tartja fenn a társadalomvalóságról szóló sokrétű lehetséges kijelentések között, az egyedüli, autentikus valóságmegismerést.

Negyedszer: A fentebb vázoltak arra utalnak, hogy a monografikus szociológia alapvetésében a politikai (a gyakorlati), az etikai és a pedagógiai motivációk egységet alkotnak, azonban ez a totalitás igényű motiváció-cél együttes tudományos konceptualizáció és módszer hiányában csupán affektív töltetű empiria. Tudatosan egy olyan szociológiai ismeretelméletet és módszert dolgozott ki, amelyben kompakt emberfogalommal a társadalmiság, a szocialitás, a szociális világ létszintjeit totalitásban, integrálításában beszéli el, noha szociális világ felbontása szerepekre (G.Simmel), a szerepeknek cselekvésekre (M. Weber) nem volt ismeretlen előtte.⁴ A tár-

⁴ Nem tudjuk, mi az oka annak, hogy Gusti, aki annyira tájékozott volt mindarról, ami a német társadalomtudományokban történik, sehol sem utal M. Weberre. Ami annál is inkább furcsa, mivel szociológus kollégái Petre Andrei és Virgil Madgearu rendszeresen hivatkoznak rá, már a húszas években, sőt Petre Andrei

sadalmisság megismerésben tehát Gusti nem a logikai, fogalmi, spekulatív és deduktív előfeltevésekből indul ki, hanem abból a valóságból, ami van, létezik. Ennek szerinte egyetlen helyes módszere van, a valóság közvetlen megfigyelése. Minden egyéb logikai operacionalizálás nem tesz mást, mint magyarázza, irányítja és szervezi a társadalmi valóságból nyert elsődleges adatokat. D. Gusti a szóban forgó előadását megelőző napokban szintén Párizsban „*A bukaresti szociológiai iskola módszere és elmélete*” címmel értekezett a Sorbonnon. A társadalmi valóság elemeinek felkutatása, összegyűjtése és egy rendszerben való rekonstrukciója a módszertől függ – állapítja meg. Vagyis monografikus tapasztalatai alapján úgy látja, hogy a szociológiának a tényekből kell megalkotnia az elméletet és nem fordítva. Ugyanakkor a közvetett források, mint amilyent a történelem, a népraajz, a statisztika nyújt, veszélyesnek tartja, mivel azok a közvetítő szubjektum hozzáállását is magában hordják, ami már eleve a tények elferdítését és egyéb más hibalehetőséget hord magába, ami növeli a kockázatot. A szociológusnak ahhoz, hogy biztonságosan és méltósággal tudjon eljárni, személyesen kell megvizsgálnia a tényeket. A szociológiának fel kell hagynia a közvetett, mások által összegyűjtött tények elemzésével, s a közvetlen megfigyelés tudományává kell válnia. Az absztrakt ember és társadalom helyett a szociológiának ezek konkrét valóságát kell megismernie. Ezzel egyrészt kiküszöböli, hogy a szociológia a tudományok szolgáltatója legyen, másrészt pedig azt az igényt is, hogy a tudományok királynőjévé váljék. Két lehetőség van, állapítja meg Gusti, vagy marad a szociológia logikai alapon történő tapogatózása, vagy pedig a monografikus kutatásból indul ki, és a társadalmi valóság empirikus vizsgálatával szükségszerűen el fog jutni, a monografikus módszer és a szociológia fúziójához. Más szavakkal, a szociológiának nincs közvetlen kapcsolata a társadalmi valóság tényeivel, ugyanakkor a társadalmonográfia nem rendelkezik szociológiai megalapozással. Mindez azt is jelenti, hogy Gusti saját jelen idejében a szociológia státusát még nem tartja megnyugtatóan rögzítettnek a társadalmi jelenségekkel foglalkozó többi tudományok között, amit jórészt a módszer és az elmélet, a kutatás tárgyának szemléletmódjából adódó bizonytalanságokkal magyaráz. Ezért javasolja, hogy végre nem azt kell vitatni, hogy tudomány-e a szociológia, hanem annak tárgyát, a társadalmi valóságot kell vizsgálni. (D. Gusti. I.1968:240) A közvetlen megfigyelés a társadalmi valóság megismerésének módszere,

(Gusti utódja), a jászvárosi (Iași) egyetem tanára a *Probleme de sociologie* című 1927-ben megjelent könyvében A kapcsolat elmélet és Max Weber koncepciója cím alatt egész fejezetet szentel a német szociológus elméletének, amikor a szociológia mint tudomány lehetőségét taglalja a könyv első nagy fejezetében. (Petre Andrei 1927:5-59). Némileg hasonló a helyzet Durkheimmel is, noha személyesen felkereste, állítólag hallgatta előadását, mégis alig utal rá.

a konkrét valóságot mint egészet vizsgálja. Minél kisebb, szűkebb, körülhatároltabb ez a társadalmi valóság-egész, annál sikeresebb, hatékonyabb a megfigyelés. „És így lép a szociológia a monográfia útjára”. A szociológia és a monográfia fúziója révén nyert új szemléletmód végül is hogyan lesz tudomány? A Le Play-féle család monográfia az ankétok és közvetlen megfigyelés útján gyűjtött adatokat, vagyis a „részt vevő megfigyelés” (participant observation) módszerét alkalmazta. Lényegében ennek a pozitivisták módszerének az alkalmazását helyesli Gusti is, azzal a megszorítással, hogy az így nyert dokumentumanyag egyszerű gyűjtemény, nem válaszolja meg az alapkérdéseket, és használhatatlanok egy tudományos rendszer felépítésében. Ez a véleménye, mint láttuk, vonatkozik a néprajz, a statisztika, a folklór, a történelem által gyűjtött dokumentumokra is. A probléma a közvetlen megfigyeléssel, valamint a közvetett forrásokkal, hogy azok önmagukban empirizmusok, hiányzik belőlük a rendszerszerű szemléletmód. A szociológia hozománya az új tudomány számára a rendszer, amely a monografikus módszert tudományos talapzatra helyezi. A monografikus szociológia tehát a leírást kiegészíti a magyarázattal, az alkalmi és részleges megfigyelést szisztematikus és integrális kutatássá szervezi. (D. Gusti I.1968:241) Pontosabban a monografikus szociológia szintézisbe olvasztja az elméletet és a tényeket, az elméletnek tartalmát és alapot, a tényeknek pedig racionális formát és tudományos struktúrát biztosít. Ebből viszont az következik, hogy a monografikus kutatást a formális logikai jellegű szociológiai rendszer irányítja. Más szóval, Gusti episztemológiai elgondolásában a tudományos megismerés nem hagyatkozhat csupán a racionalitás erejére, sem az adatok gyűjtésére, ugyanis a kettőjük közötti viszony, a szubjektum-objektum közötti viszony kifejeződése. Röviden: a szociológia nem lehet tiszta spekulatív tudomány, sem olyan tudomány, amely rendszertelenül gyűjti az anyagot, nem lehet tehát sem racionális, sem empirikus. (D. Gusti. I.1968:241) Egyszerre mindkettőnek kell lennie: vagyis a racionális és az empirikus dimenziók fúziója eredményeként csakis monografikus szociológia lehet. A kutató szubjektum, a szociológus ebből következően sem nem dogmatikus, sem nem eklektikus, sem nem pragmatikus, hanem „egy fáradhatatlan, térképpel és körzével felfegyverzett kutató”. (D. Gusti. I.1968:240) Az objektum-szubjektum viszonyának pozitivisták monografikus szemléletmódja láthatóan még nem alapozza meg a szociológiát.

Miután felsorolja a közvetlen „személyes” megfigyelés különböző módzatait s azok tudományos objektivitás és etikai kapcsolódásait, hangsúlyozva az intuíció fontosságát, tudományos szempontból egy másik, az összehasonlító módszer rendkívüli jelentőségére hívja fel a figyelmet. A közvetlen megfigyelés és az összehasonlítás lényegében a monografikus szociológia tudományos módszertani és elméleti megalapozását biztosítja. Az elmondottakból következően arról van szó, hogyha a közvetlen megfi-

gyelés, a monográfia módszere az összes tudományos adatok állandó forrása, akkor az összehasonlítás, a szociológia módszere, az eszköz, amely által az összegyűjtött adatok tudománnyá alakíthatók át. Ugyanis a szociológiában minden egyes társadalmi egységnek az elemzések egy szintézise felel meg. Ez az a tudományos művelet, amelynek folytán Gustinál fokozatosan kiküszöbölődik mindaz, ami egyedi és esetleges, megtartva ugyanakkor az általános, tipikus, lényeges, meghatározó vonásokat. Mindez pedig az összehasonlító módszerrel valósítható meg. A közvetlen megfigyelés és az összehasonlítás módszereinek ez a komplementáris és egymást követő, kiegészítő elgondolása kapcsolódik egyrészt a már fentebb jelzett pozitivistá előfeltevésekhez, mely szerint az elméletet a valóság integralitásából kell megalkotni, és nem fordítva, másrészt pedig ahhoz a törekvéshez, amely társadalmi egységeket egészként, totalitásként és szintézisében fogja fel. A két különböző módszernek ez az egymást kiegészítő „szintézise” rendszerszerű szemléletmódra utal, ezt hivatott biztosítani a szociológia kiemelt fontosságú módszere, az összehasonlítás. D. Gusti szerint nem létezik társadalom, csak konkrét társadalmak, vagyis „társadalmi egységek” (falú, város, nemzet stb.). A valóság integrális és részletes megismerése a legkisebb társadalmi egységből, mint egészből kell kiindulnia, hogy aztán az összehasonlító módszer tipikus, lényeges, általános vonásokat kiemelő szintézisei révén el lehessen jutni egy reprezentatív szintézisig, a nagy egészig, mondjuk ki: a nemzetig. A különböző strukturális szinteken szerveződő közvetlen megfigyelés finalitásában a nemzet tudományának és politikájának, a nemzet „enciklopédiájának” és „atlaszának” megalkotását célozza meg. A vállalkozás láthatóan Gustit is lenyűgözte, hiszen az elméletileg és módszertanilag így konszolidált szociológia most már képes arra, hogy egyszerre és integrálisan alkossa meg a nemzet tudományát. Azonban tudatában van, hogy a kiindulópont a nemzetet alkotó izolált társadalmi egységek (falú), amelyek a „tudományos monográfiák” tárgyát képezték, a felaprózódás veszélyével fenyegetett. Ami részben meg is történt. Gusti láthatóan ettől nem tartott, mert végül is a motiváció-cél, a falumonográfiák részletes elemzése és összehasonlítása betetőzéseként, a nagy szintézis megalkotása volt, amelyből megszülethet a lehettudomány. „Miután az ország legkarakterisztikusabb részeiből a lehető legtöbb falú és város monográfiát összeállítottuk, egy széles összehasonlítás alapján rögzítjük az általános és tipikus vonásokat, ezután kísérlelhetjük meg a nemzet globális jellemzését”. (D. Gusti. I.1968:248.) Más szóval, egy adott nép élő, konkrét valóságának megismerése csakis monografikus és szintetikus (szellemi és gazdasági kölcsönhatása) úton lehetséges, mert ez által maga a nép „tudatára ébred annak, ami őt megkülönbözteti más nemzetektől. S ez az önmegismerés egy egészséges nemzeti kultúra és politika alapja lesz”. Még tovább megy, a nemzet tudományt a „hazatudomány” terminussal is megilleti, amely most már

egyértelműen azonos a monografikus szociológiával, s mint ilyen, térben és időben szintézise egy darabka földnek. Ez a panorámikus tabló, ahol a múlt hagyományai, a jelen valósága és a jövő lehetőségei repedések nélküli folytonosságot alkotnak, lehetővé teszi, természetesen hosszú távon és nagy erőfeszítések árán, hogy a falu és a város társadalmi, politikai és etikai jellegzetességeinek főbb vonásait exponálni tudja. Az így megszerkesztett monografikus szociológiát, nem véletlen, hogy „szigorúan vett tudományos ideológia hatja át, s hitbéli aktus értéke van”. (D. Gusti I.1968:249) Láthatóan a szociológia, pontosabban a monografikus szociológia motiváció-cél azonosságával összhangban, „nemzettudomány”, „hazatudomány”, sőt „tudományos ideológia”, mi több: „falutudomány”. Ez utóbbi értelemben „tudomány enciklopédia” – tekintettel, hogy a falu az „élet enciklopédiája”. A monografikus szociológia motiváció-cél együttese vizsgálatának elején, amikor szubjektív motivációkra hívtuk fel a figyelmet, már említettük, hogy Gusti felfogásában a falu szociokulturális modellje referenciaértékű modell a nemzetállam számára is. Kulturális és szimbolikus (-interpretatív) antropológiai megközelítésben azt mondhatjuk, hogy Gusti számára a falu a nemzet mentális központja, szentélye, az a mikrovilág, ahová visszaszorultak és fennmaradtak a román nép életének legjellemzőbb vonásai. Más szóval, a falu a román identitás autentikus helye, szimbóluma, s az identitás román-identifikációjának hordozója. Gusti a román tudáselit legkiválóbbjainak véleményével azonosulva úgy látja, hogy valamiféle rejtélyes leleményesség folytán a falu a nemzet metafizikája és az örökkévalóság kapcsolatának őre, és mint ilyen nemcsak a nemzet szimbóluma, hanem magának a nemzettudománynak a leg-egzaktabb jelképe is. Az új tudomány, mert végül is erről az ambícióról van szó, láthatóan több és kevesebb is, mint a szociológia, több, mert nemzettudomány, és kevesebb, mivel a szociológia nem lehet csak (román) falutudomány. Holott Gustinál a nemzettudomány alapja a falutudomány.

És végül, az általános és az egyedi viszonyának perspektívájában: a monografikus szociológia, a fentebb elmondottak alapján úgy tűnik, aránylag jól körülhatárolható motiváció-cél (cél-ok) együttest követ. D. Gusti elgondolásában az „új tudomány”, a nemzeti valóság, az identitás, szocializációs közege-környezete organikus és axiológiai telítettségű (társadalmi, etikai, pedagógiai, politikai dimenziók). Más szóval az ismeretelméleti tárgyi objektíciók, a motiváció-cél együttes mentén értékrogzítás (interaktív) szintjeit tartalmazza. Ugyanakkor az értékvonatkoztatások, egy magasabb eszményi cél-értékkeretbe, az egyetemesbe (az emberiségbe) is ágyazott. Az általános cél-értékkereten belül, a rész-egész viszonyából következően, különböző megjelenési formák vannak, pl. család, nemzet, történelmi korszak stb. Így az ismeretelméleti (szociológiai) tudat/tudás egy jól körülhatárolt motiváció-célnek rendelődik alá. Vagyis az így alárendelt tudat/tudás nem más, mint pragmatizmus, ugyanis érvényessége

nem az egyetemes eszményi cél érvényességétől meghatározott, hanem egy konkrét, partikuláris cél által, hogy aztán ennek realizálásával ismét kapcsolódjon az eszményihez, az általánoshoz. (Mellesleg az eljárásnak ez a módja a hermeneutikai körre emlékeztet, a rész és az egész szabályára). Az érintkezési felületek a kettő között, mint látni fogjuk, egyre ritkábbak, mivel a hangsúly mindinkább a partikuláris eszményre-célra helyeződik át.

Magyarán: a civilizált emberiség társadalmi élete nemzeti keretekben valósul meg, ez tehát az egyetemesbe ágyazott értékvonatkoztatás. Azonban ez az értékvonatkoztatás nem konkrét, hanem elvont. Az, ami konkrét és megragadható, az, ami centrális valóság, az a nemzet. Pozicionálisan a nemzet centralitása az egyén és az egyetemes között, közvetítő funkciójából származik. A nemzetben az egyének összes természetes törekvéseinek együttese fejeződik ki, amely a nemzetközi megnyilvánulásokban nem egy új lény létrehozását indokolja, hanem az új kapcsolatok kialakítását. (D. Gusti, I.1968:492) Az egyetemesbe ágyazottság tehát nem világpolgári lények kitermelését jelenti, hanem a nemzetállamok, – kissé nagyobb hermeneutikai képzelőerővel – a nemzeti elitnek új, feltehetőleg egyenrangú kapcsolatrendszerét.

A nemzet az egyetlen társadalmi egység, amely önmagában elégséges, önmegvalósulásához nincs szüksége egy átfogóbb társadalmi egységre, képes arra, hogy sajátos értékvilágot, önmagáért való célt, s annak megvalósításához szükséges eszközöket hozzon létre, vagyis szerveződését és virágzását saját intézményeiből alkotja meg. Ebből következik, hogy egyetlen más társadalmi egység sem tölt be olyan helyet a társadalmi életben, mint a nemzet. Az összes többi társadalmi egységek, amelyeket inkább társadalmi alegységeknek is nevez, pl. a család, az iskola, az egyház, a falu, a város stb alárendeltek az nemzetnek. Ez egy új jelenség Gusti szerint: az első világháborút megelőzően, a nemzet az államnak volt alárendelve, ezt követően a változás abban áll, hogy az állam a nemzet egy megnyilvánulási formájává vált, a nemzetnek alárendelt funkcionális realitás, vagyis az állam egyszerű politikai megnyilvánulás a nemzet szerveződésében. „És íme, belső felépítéséből tekintve, a nemzet napjaink legjelentősebb és legátfogóbb társadalmi egysége”. (D. Gusti, I.1968:492) Az elmondottakból következik, hogy a nemzet mint egyetlen valóságos társadalmi egység, a társadalmi alegységek együttese, és mint ilyen totalitás, cél-érték hordozó, normatív és axiológiailag telített, míg az állam instrumentális (politikai manifesztáció szerepben), nemzetszervező funkciót lát el. A hangsúly a belső kapcsolatrendszerek hierarchiáján van, amely az alá- és fölérendeltséget fejezi ki. A társadalmi mezőben a függőségi pozíció a társadalmi alegységekre vonatkozik, ahol a rész ugyan egész, de ez az egész a rész-egész együttesét megjelenítő totalitásnak, a nemzetnek alárendelt: ahogy a gyermek alá van rendelve a családnak, ugyanúgy a család is dependens helyzetben van a nemzeti étellel és az állami szervezettel szemben. Mind-

ez egy belső, organikus világ intézményrendszere által meghatározott, itt nincs érdek és haszonelvűség, mint a külső kapcsolatrendszerekben, ahol a nemzetek közötti viszonyt a közös érdekek, az együttműködés, a verseny határozza meg, amelyek megszabják a nemzetközi élet jellegét. A nemzet konkrét, egyedi, partikuláris entitás, amely az őt alkotó egyének kreatív-innovatív erejének summum summája, és mint ilyen a tényekre támaszkodó pozitív tudomány nem mellőzheti éppen a valóság által felvetett kérdések hierarchiáját. A normatív nemzet kategória a társadalom világát, a rész-totalitást, s a részek együttes totalitását homogén valóságként feltételezi, olyan szubsztancialitást tulajdonít neki, amely ugyan az egyetemességbe ágyazódik, de csak mint az érdekek által irányított nemzetek közötti kapcsolatok rendszere működhet. Az egyenrangú nemzetek egyenrangú kapcsolatrendszere, nyújtja az emberiség (egyetemesség) „helyes fogalmát”. Ebben az értelemben a nemzetköziség, nemzetekfelettség, a kozmopolitizmus nem helyes fogalmak, mivel nem fejezik ki a nemzetek közötti kapcsolatrendszerek milyenségét. (D. Gusti. I.1968: 493). Az egyedi és általános viszonyának ez az értelmezése nem hierarchikus szerkezetű, az egymást feltételezettség, az azonosság, a kiegyenlítődség a kapcsolatrendszerük jellemzője. „A nemzetek egymás mellett, közös erőfeszítéssel a civilizáció útján hozzák létre az emberiséget, nem úgy, ahogy az antinacionalista, hazátlan emberbarátok értelmezik, hanem nacionalista értelemben, amely valóságként fogja fel a nemzeteket és azok alkotó energiáit. A nemzeteken túl, az emberiség önálló világa nem pillantható meg, az emberiség a nemzetek totalitása, csak mint az eredeti, sajátos nemzeti lények harmóniája” létezik. (D. Gusti. I.1968:493) Logikailag, Gusti rendszerszerkesztése két szinten mozog, mindkettő totalitásban összegződik. Az ismeretelméleti prioritás a nemzetre önmagára, a konkrét, egyedi, normatív valóságra vonatkozik, arra, amely az őt alkotó társadalmi alegységek totalitása, és mint ilyen, részeiben és egészében megismerhető. Pontosabban a tudományos tudat/tudás vizsgálódása és elemzése számára megfogható valóság a társadalmi alegységek és azok totalitása a nemzet. A valóságban létező hierarchikus kapcsolatrendszer is ezt rész-egész viszonyt s annak funkcionálását mutatja. Az állam láthatóan instrumentális szerepében a nemzetnek alárendelt pozícióba kerül, mivel feladatát a nemzetépítést még Gusti idejében nem fejezte be. Ezzel szemben az emberiség, egyetemesség általánosság és elvont, csak úgy és akkor konkretizálható, ha az egyenrangú nemzetek, nem hierarchikus, hanem horizontális egymásmellettsége, azonossága a harmonikusan együttműködő nemzetek totalitásaként jelenik meg. Mivel ez még nem valóság, csupán lehetséges perspektíva, marad tehát a sokszínű, eredeti, sajátos nemzeti valóság, mint a modern társadalmi élet legfontosabb alakzata, a nemzet. Ez pedig azt jelenti, hogy a szociológiát, a modern társadalom tudományát, magát is nemzettudomány gyanánt kell meg-

alapozni. A szociológia nemzet tudományi ágazata nem lehet általános jellegű, mint a tulajdonképpeni szociológia, létét egyetlen nemzetre kell korlátoznia. „Románia esetében, a román nemzet tudomány kell hogy legyen, érthetően, anélkül, hogy figyelmen kívül hagynánk hasonló külföldi kutatásokat, főleg a módszertani eljárásokat, amennyiben azok nálunk is alkalmazhatók”. (D. Gusti. I.1968:493)

A felvázolt motiváció-cél együttes részeiben és egészében totalitásokban összegződik, és láthatóan zárt rendszerben mozog, ennek a rendszernek központjában a nemzet áll, ami arra utal, hogy a nemzet még nem definitív, ezért elsőként elméletileg tudat/tudás szintjén legalább meg kell szerkeszteni azt a cél-racionális világgépet, amelyet a modernitás kényszerített ki. Érthetően ez a világgép, bármennyire is tudományos fegyverzetben kíván megjelenni, nem tudja meghaladni az etnocentrikus környezetet, pontosabban nem tud abból a tradícióból kitörni, sőt mint a motiváció-cél együttes bemutatása során láttuk, azt újabb érvekkel gazdagítja. Ugyanakkor Gusti érvrendszere, a monografikus szociológia mint nemzet tudomány, vagyis az új diszciplína megalapozásának motiváció-cél együttese jól illeszkedik az ún. Gerbner-féle kultivációs modelbe (1977), amely az etnocentrikus világgép dimenzióit tipologizálja. (Csepeli 1980:15) A lét dimenziója, mint láttuk, a falu, amely a nemzet mentális központja, mint ilyen a konstituálódó nemzet archetípusa és modellje. Ebből következik, hogy az általában vett szociológia új tudományi ágazatának, a nemzet tudománynak ismeretelméleti tárgyai között minden más kutatható tárggyal szemben elsőbbsége van a hierarchikus kapcsolatrendszerekből felépülő rész-totalitás együttesek totalitásának, a nemzetnek. A falu/nemzet az értékek, vagyis a kreativitás, az innováció, az energia, az eredetiség tárháza. Mindez, valamint a hasonló nemzetek tulajdonságai adják az egyetemes, amely perspektivikusan csak a horizontális érintkezésben lévő nemzetek viszonyából létrehozható totalitás. Noha az egyetemes és a partikuláris összefüggésektől teljesen nem lehet elvonatkoztatni, mégis az, ahogy észleljük a világ különböző jelenségei közötti kapcsolatokat, az csak saját nemzetünk valóságának megtapasztalása, tudata/tudása révén érvényes. Ezen az úton tárhatók fel az oksági korrelációk, az, ami jó nekünk, és az, hogy mitől rossz a rossz nekünk, dimenziói.

A fentebb elmondottak a monografikus szociológia, a nemzet tudomány létrejöttének szubjektív és objektív motiváció-cél együttesét tették többé-kevésbé érthetővé. Azonban a dramaturgiai előjátékban tett kijelentéseken túl, Gustival együtt a továbbiakban azt az immár a főelőadásba illő drámai kérdést kell feltennünk, hogy konkrét formában „hogyan valósítható meg a nemzet tudomány?” (D. Gusti I.1968:493).

ELŐFELTEVÉSEK, DEFINÍCIÓK, S A RENDSZER ÖSSZETEVŐI

1. D. Gusti a nemzettudomány gondolata már korán foglalkoztatta, ugyanis a nemzet fogalmának és eszmetörténeti előzményeinek kérdése⁹ egyik 1919-ben kelt tanulmányának tárgya, ebben két fő irányzatot határolt el, a nemzeti idealizmus és a nemzeti materializmus áramlatait.¹⁰ Egyiket sem tartja kielégítőnek, és láthatóan J. Jaurés nézetét teszi magáévá, miszerint: a demokrácia és a nemzet lényeges, alapvető feltétele bármely utólagos és magasabb rendű alkotásnak. (D. Gusti IV.1970:12) Ugyanakkor, mivel új tudományról van szó, a szociológia egy új ágazatáról (mint azt fentebb láttuk), így tehát érthető, hogy annak jelentőségét saját rendszerének bemutatásával, mint egyedül helyeset, igyekszik nyomatékosítani. Az új tudomány sem módszertanilag, sem elméletileg nem azonos a partikuláris társadalomtudományokkal (folklor, néprajz, statisztika). Ezek eredményeit ugyan felhasználhatja, mint pl. Le Play-ét, de mivel az a kutatási tárgyának csak egyik dimenzióját, a családi háztartások költségvetését vizsgálta, tehát tárgyát nem szintetikus totalitásban közelítette meg, így nem tudta megalapozni a nemzettudományt. (D. Gusti, I.1968:495) Abból az előfeltevésekből indul ki miszerint az alkalmazott módszer és a megismerés tárgya között adekvát viszonyt kell kialakítani, vagyis a nemzettudomány módszerét maga a nemzeti valóság milyensége határozza meg. Két módszertani megközelítést tart lehetségesnek:

a) ha a valóság összegző, több rendezetlen részből áll, akkor kutatást részben kell elvégezni, így a tudomány a partikuláris tudományok enciklopédiájává válhat.

b) ha viszont a nemzet oszthatatlan valóság-totalitás, akkor az azzal foglalkozó tudománynak is totalitás jellegűnek kell lennie.

A módszertani premisszák közül, láthatóan, az utóbbit részesíti előnyben, holott már fentebb kijelentéseket tett arról a szándékáról, hogy a nemzet-

⁹ Gusti itt abból indul ki, hogy az első világháború fordulópontot jelent, ugyanis megszűnt az állam régi konzervatív, tradicionális típusa (a monarchia), és helyét az eszmére, a nemzeti és demokratikus eszmére épülő formák vették át. Ami azt bizonyítja, hogy az egyedüli, valóságos társadalmi egység a nemzet, és nem az állam, ez utóbbi instrumentális szerepbe került, abba ti., hogy segítse a nemzet kiteljesedését. Bírálja a nemzettről alkotott felfogás miatt a marxi proletár internacionalizmust, a kozmopolitizmust, az ausztromarxistákat, a német történeti jogi iskolát (D. Gusti IV.1970:9-36.)

¹⁰ Ugyanitt van szó a nemzeti spiritualizmusról, hogy a nemzet a néplélekből származik, a kérdés nem ez állapítja meg Gusti, hanem az, hogy mi is a valóságban ez a népszellem. Ami a nemzeti empirizmust illeti, ott láthatóan Mancinivel vitatkozik, aki a közös társadalmi tapasztalatból vezette le a nemzet születését. Mancini, *Della nazionalità come fondamento del diritto delle genti*. Napoli. 1878. Idézi: (D. Gusti IV.1970:14).

tudományt, a nemzet monografikus szociológiai enciklopédiáját, atlaszát stb., a részekből (falu, város) mint résztotalitásokból kívánja fölépíteni. Most megfordítja a sorrendet, a totalitások totalitásából, a modern nemzetből indul ki, vagyis egy olyan elvont identitáskategóriából, amely az adott román kontextusban még nem a valóság leképzése. Első látásra úgy tűnik, hogy módszertani következetlenségen érhetjük tetten, pedig erről nincs szó. Gusti, láthatóan, két kölcsönhatásban lévő szinten próbálja megszerkeszteni az új tudományt, mindkettő a valóság egy-egy totalitását írja le, mint ilyen az integrális szemléletmód számára a rész ugyanazon szerkezeti-szerkezeti tulajdonságokkal, értékvonatkozásokkal és funkciókkal bír, mint az egész. A részek szintetikus-integrális mikrovilága mintegy bele plantálódik a részek együttesébe, összegződésébe, a nemzetbe, a makrovilágba. Ez ugyan a rész-totalitásokhoz hasonló, de magasabb, eszményi lényegyet alkot. A kettő egysége, vagyis a makrovilág mint a mikrovilágok magasabb rendű szerveződése, funkcióját illetően a mikrovilágban megismert egység és homogenitás megjelenítése, elmélyítése, pontosabban identitás tudat/tudássá tétele. A reciprok viszonyuk szerkezeti-szerkezeti azonosságukból és azonos funkciójukból ered. Premisszája szerint a valóságban is a kettő egymást feltetelező eszencialitás, sőt további megy, a rész totalitása modell a szuperorganizmusként felfogott nemzet számára, vagy legalábbis az kell, hogy legyen. Mert a nemzet, mint azt a továbbiakban láthatjuk, egyelőre az elérhető, megvalósítandó eszmény horizontján mozog: létrejövésben van. A nemzettudománynak tehát módszertanilag is meg kell jelenítenie a mikro-makro értékrelációk lényegét, márcsak azért is, mert bármelyik oldalról indul ki, ugyanoda jut vissza. Ugyanis ontológiailag a lét dimenziójának központjában, bármelyik oldalról is közelítjük meg, a nemzet/falu áll, így érthető, hogy ismeretelméletileg sem lehet ez másképpen. A hangsúly a „kell”-en van, vagyis milyennek is kellene lennie a modern (román) nemzetnek. Mert ami „van”, az még nem definitív modern nemzet. Erre utal az is, hogy a nemzet definíció megfogalmazásában a létező valóság „aprólékos elemzése” mellett számolni kénytelen a nemzetről szóló elméletek elbeszéléseinek kritikai kivonatával is. Ezzel a kiindulópont, miszerint a nemzet oszthatatlan totális valóság és ebből következően a szociológia is totalitás jellegű kell, hogy legyen csak mint önkényes, a rendszerért sémában megvalósítható. Mert a valóság, s ez esetben annak konkrét megjelenési formája, a modern nemzet – ha már erről van szó – nem lehet strukturálisan totális jellegű. Az más kérdés, hogy az lehet cél. S itt nagyjából erről van szó. Ugyanis a nemzeti tér modern szabályozásának modelljében lényeges dimenziójaként a falut jelöli meg, a társadalmi valóság mikrovilágát, ez számára is, ismerjük el, szociológiailag-monografikusan megfogható, azonban a lét makrodimenziója, a nemzet sajátos identitása még nem megnyugtatóan rögzült, így tehát ismeretelméletileg is csupán perspektíva, főleg abban a formában, ahogy ő a nemzettudományt elgondol-

ta. A valóságkonstrukciónak tehát valamiféle támpontra van szüksége, olyanra, amelynek mintájára el lehet gondolni az eszményt, s ez a referenciaminta a falu. Más szóval a szociológia új ágazata a normatív nem-valóság (modern nemzet) esszenciaálizált és etnicizált szerkesztését vállalja fel.

2. A elmondottak után a kérdés tehát az, hogy „mi a nemzet?” Gusti válasza: „A nemzet egy önkéntes szintetikus alkotás, egy társadalmi egység, amely önkéntes rendszert képez kozmikus, biológiai és történelmi-pszichikai motivációval, társadalmi akarattal bír, a nemzetté válás folyamatában *causa movens* és a nemzeti élet alkotásainak megnyilvánulásában, a lélek, a gazdaság, a jog és politika, a nemzeti kultúrát alkotja”. (D. Gusti. II.1940:8)

Hasonlítsuk most össze a nemzet definícióját a társadalom definíciójával: „A társadalom az öntudatosan együtt élő és az akarati megnyilvánulásokat kibontakoztató emberek szintetikus totalitása: etikailag-jogilag szabályozott és politikailag szervezett gazdasági és szellemi tevékenység, amely kozmikus, biológiailag, pszichikailag és történelmileg kondicionált”. (D. Gusti. 1944:289)

A két definíció (nemzet és társadalom) láthatóan analóg fogalmi kategóriák köré szerkesztett. Először is, mindkettő azt mutatja, hogy Gusti nemcsak a nemzetet, hanem a társadalmat is integralitásában, totalitásában fogja fel, ennek a szemléletmódnak adekvát módszertani és ismeretelméleti eszköze a monografikus szociológia, amely láthatóan egyszerre módszer és szociológiai rendszer is. A monografikus kutatást, tehát, egy teljes szociológiai rendszer irányítja, amely arra hivatott, hogy újabb-újabb tényeket tárjon fel egy olyan elmélet számára, amit fel lehet használni a valóság vezérlésére. Másodsor, ahhoz, hogy a definíciókat alkotó szerkezeti elemeket és szinteket valamint azok tény-érték kapcsolódásait megértsük, nézzük ennek a szociológiai rendszernek a legfontosabb kijelentéseit:

a). társadalom társadalmi egységből tevődik össze, vagyis embercsoportokból, amelyeket egy aktív szerveződés és lelki interdependencia kapcsol egymáshoz,

b). a társadalom lényege a társadalmi akarat,

c). a társadalmi akarat, mint életmegnyilvánulás, gazdasági és szellemi tevékenységet fejt ki, amit jogi és politikai tevékenység szabályoz,

d). a társadalmi akarat kozmikus, biológiai, pszichikai és történelmi keretek által kondicionált,

e). a társadalmi folyamat azok a társadalmi változások, amelyeket az idők folyamán a társadalom saját tevékenysége és a kondicionáló tényezők hatása alatt szenved el,

f). a társadalmi tendenciák a fejlődésnek a kezdetei, amelyek a jelen valóságában megragadhatók, vagyis előre láthatók bizonyos pontossággal.

A társadalmi valóságnak ez a konstrukciója három lehetséges tudományos

magatartást feltételez, amelyek lehetővé teszik három társadalom tudományi ágazat megalapozását: szociológia, etika, politika. Ezek a diszciplínák a partikuláris társadalomtudományokkal (politikai gazdaság, jog stb.) együtt alkotják a társadalomtudományok rendszerét. Ebben a rendszerben a szociológia tudománya a létező adott valóságot kutatja, ahogy az van, nem tesz sem többet, sem kevesebbet, mint rögzíti és magyarázza a valóságot. Az etika tudománya értékeli a szociológia által feltárt társadalmi valóságot, és azt a társadalmi eszmény függvényében ítéli meg, vagyis nem úgy, ahogy egy adott pillanatban van, hanem amilyennek lennie kellene. A politika tudománya azokat az eszközöket tanulmányozza, amelyek által a társadalom megvalósíthatja a társadalmi eszményt. (D. Gusti. II:1940: 19). A monográfia, tehát ebben értelmezésben, „szociológiai és társadalomtudományi koncepció”, ezt a felfogást vagy szemléletmódot módszerre a szociológia szervezi, az teszi rendszerre. Vagyis a másutt alkalmazott monográfiákkal szemben az alapvető különbséget a szociológiai rendszerének alkalmazása nyújtja, amely addig nem látott apparátust és integralitást kölcsönöz neki. Láttuk, hogy a szociológia a társadalmi valóság tudománya, ugyanakkor magát az aktuális társadalmi valóságot társadalmi egységek alkotják, így tehát nincs más adekvátabb módszer, mint aprólékos, integrális kutatással a lehető legtöbb létező társadalmi egység megismerése. A társadalmi egységek kutatása egyben jelzi a szakszociológiai kutatások szerveződésének sorrendjét is. A román társadalmi valóság tanulmányozásában a kiindulópont a falu, tehát első lépésben a faluszociológiát kell megalapozni. Az itt nyert tapasztalatokat, a mennyiségileg is nagyobb, minőségileg összetettebb városkutatásban kell hasznosítani, vagyis a következő lépés a városszociológia megalapozása. Ezt követték volna Gusti elgondolásában a vállalatok, a megyék, az etnikai régiók s az egész megkoronázása, betetőzése gyanánt a nemzet monografikus szociológiája, pontosabban a nemzettudomány, mint végeredmény.

Az elmondottakból tehát következik, hogy a nemzet (társadalom) definícióját szociológiai rendszerének szerkezetébe, úgynevezett keretekbe (kozmosz, biológiai, történelmi, pszichikai) és manifesztációkba (gazdaság, jog, politika, kultúra) ágyazta. A társadalmi akarat a cél-eszköz-érték mozzanatot tartalmazza, s ennek médiuma a társadalmi egység. A további fogalmak is, mint a szintetikus (gazdasági és szellemi) valóság s az önkéntes alkotás lényegében a társadalmi egységekben érvényesülő akarati (pszichikai) aktusokhoz, illetve ismeretelméleti szemléletmódhoz kapcsolódnak. A nemzet, a társadalom definíciója alapján akár a falu definícióját is megszerkeszthetjük, amely valószínűleg így szólna: a falu az öntudatosan együtt élő és az akarati megnyilvánulásokat kibontakoztató emberek szintetikus totalitása, etikailag-jogilag szabályozott és politikailag szervezett gazdasági és szellemi tevékenység, amely kozmoszban, biológiailag, pszichikailag és történelmileg kondicionált, és a nemzeti kultúra alapja.

Az, hogy Gusti egyetértene-e ezzel a faludefiníciókkal, azt fölösleges firtatni, az viszont kétségtelen, hogy a rendszere zárt séma, körkörös, ezért történhet meg, hogy maga a társadalom és az azt alkotó egységek (falu, város, nemzet) mindig azonos kompakt szerkezeti-fogalmi keretekbe, illetve dimenziókban összegződnek. Így magát a rendszert és fogalmi apparátusát bármelyik definícióból kiindulva leírhatjuk, maradjunk azonban a nemzet meghatározás nyújtotta lehetőségeknél. Főleg azért, mert ebben jól tetten érhető az az erkölcsi és már-már esztétikai eszmény, amely Gusti sokrétű törekvéseiben központi helyet foglalt el fiatalkorától kezdve.

A RÉSZ-EGÉSZ RELÁCIÓ

Ha a nemzet definíciójából a monografikus szociológia módszerét és ismeretelméleti rendszerét fogalmi összetevőinek dekonstruákcijával (nem derridai értelemben) próbálkozunk, – ahogy ígértük – akkor ismételen jelentkező probléma a rész és az egész viszonya. Korábban, mint láttuk, ez a viszony szummatív, egy külső értékkapcsolódásban jelentkezett, vagyis a nemzet és az egyetemes viszonyában¹¹ Most a rész-egész reláció együttes, belső, internális kapcsolatán van a hangsúly. Azok a kijelentések, miszerint a „nemzet szintetikus valóság”, „totalitás”, „élő egész”, „a legteljesebb társadalmi egység”, vagyis olyan társadalmi (szellemi, gazdasági) struktúra, amelyben az összetevők nem saját természetük, hanem az egész természete alapján elrendezettek, a rész-egész reláció együttes belső kapcsolataira utalnak. Ez a relációtípus ismeretelméleti kiindulópont, ami nem véletlen, összhangban van a társadalomtudományok általa felállított osztályozásával, valamint azzal a módszertani szemlélettel (mint arra fentebb utaltunk), amely szerint a társadalom tanulmányozható, mint egész és mint rész, azok különböző aspektusaiban. Minthogy a nemzet a legteljesebb társadalmi egység, és monografikus szociológia a totalitás tudománya, így érthető, hogy itt olyan relációtípus áll fenn, mint amilyen a nemzet és az őt alkotó részek, valamint a szociológiai és a partikuláris társadalomtudományok között.

Más szóval, a nemzet szintetikus valóságot alkot, vagyis a nemzet-társadalom, az „elő egész”, összetett (a politikai, az erkölcsi, a gazdasági, a történeti, szellemi stb.) szférák legteljesebb együttese, ezeknek a szféráknak különböző aspektusait a partikuláris társadalomtudományok vizsgálják. A szociológiai pedig a szintetikus egészet, a legteljesebb társadalmi egy-

¹¹ A rész és az egész fogalmának kérdésénél Bertalan László összeállítását használtam, a szumatív és internális reláció kategóriákat tőle vettem át, úgyszintén a Gusti által használt oksági megfordítások megértésében is segítségemre volt. (Lásd: Bertalan László, *A rész és az egész fogalmáról*. In: Szociológia. Az MTA Szociológiai Bizottságának Folyóirata. 1987/4:567-587. Újabbán lásd: (Szerk. Szántó Zoltán 2005).

séget, a nemzetet. Láthatóan ebből az következik, hogy a szociológia a társadalomtudományok corpora. Ez a módszertani és ismeretelméleti apriorizmus W. Wundtra vezethető vissza, akinek lipcsei intézetében Gusti szinte három évet dolgozott. Wundtban (akárcsak Durkheim) Gusti is, egy „Leibniz redivivust” látott, és munkatílusa mellett azt az alapvető wundti gondolatot is magáévá teszi, miszerint akárcsak a filozófiában, a pszichológiában a valóságot totalitásában kell megismerni, a világról egy egységes és egész felfogást kell kialakítani, a dolgok valóságos és fenomenális természeté párhuzamos. (W. Wundt 1921) D. Gusti is egy olyan pszichológia mellett érvel, amelyben az élő ember oszthatatlan egészet alkot, és amelyet nem lehet kiszakítani társadalmi és kulturális környezetéből s ezek kondicionálta lelki folyamatokból. S a szociokulturális környezetbe helyezett embert a társadalom egy tudománya, a szociológia tanulmányozza. Azonban önmagában az ember, mint egyén nem releváns. Ugyanis az alapvető társadalmi tény s ami bármely társadalom elsődleges eleme, nem az egyén, hanem a csoport, a közösségi élet, amely egy egységet alkot. (D. Gusti I.1968:270) „Az egyén részt vehet több társadalmi egységben, anélkül, hogy megváltoztatná annak természetét. Ami azt jelenti, hogy maga az egyén szenved el változást, ahogyan részt vesz az egyik vagy másik társadalmi egység valamelyikében és amelynek csak rájuk vonatkoztatható szervezési elvei vannak, s az őket alkotó egyénekre nem visszavezethetőek”. (D. Gusti. II.1940:8). Részben abban igaza van (akárcsak Durkheimnek), hogy a társadalmi egységek, a struktúrák formálják az egyént, viszont ez köztudottan nem egyirányú folyamat, hiszen az egyén is hat a struktúrára, módosítja azt. A társadalom egységei – el egészen a legteljesebb társadalmi egységig, a nemzetig – szerves egészet, élő egészet alkotnak, ami azt jelenti, hogy Gusti az „élő”, szerves, pontosabban funkcionális egészet most már olyan organizmusként mutatja be, amelynek viselkedését a részttotalítások nem befolyásolják, hanem fordítva: a legteljesebb egység, a totalítások totalitásának sajátlagos természeté az, amely meghatározza a részeket. Az előbbi idézettel összevetve, tehát: a nemzet „az egy totalitást alkot, egy élő egészet, láthatatlant, amit lehetetlen az őt alkotó egyénekre vagy lényének egy részére redukálni”, mert a „nemzet minket, akik alkotjuk, megelőzően létezett és hasonló módon felsőbbrendű is”. (D. Gusti. II:1940. 8). Az rész-egész relációk együttese arra utal, hogy a társadalmi egységeknek meghatározott, rájuk jellemző struktúrájuk van, és az empirikus értelemben használt struktúra (társadalmi egység) s alkotórészei között valamiféle funkcionális reláció, vagyis internális reláció kell legyen. A rész és az egész, a társadalmi egységek és a legteljesebb társadalmi egység között ugyan oksági viszony van, de láthatóan a kölcsönösségük nem egyértelmű. Az oksági reláció ebben az esetben ugyan internális, funkcionális (szumatív), azonban némileg árnyékolja azt a kijelentését, mely szerint ahogyan a szociológia és a partikuláris társadalomtudományok között intim kapcsolat van, ugyanúgy feltételezhetnénk, hogy

a nemzet és az őt alkotó részek között is létezik valamiféle intimitás. Ez a döntése, amelynek következtében bizonyos oksági hatásokat mellőz, vagyis nem veszi figyelembe a totalitás részeit alkotó részttotalitások tulajdonságait és azok visszahatását, egy jól rögzíthető cél-értékkritérium érdekében történik. S ez nem más, mint a nemzet, illetve a nemzettudomány konstrukciója, ami felsőbbrendű érdek és érték. A totalitás túlhangsúlyozása, az oksági reláció egyirányúvá tétele, tehát, egy cél érdekében történik, ami ugyanakkor morális telítettségű eszmény is, amit realizálni kell. Az egész elsőbbsége a részekkel szemben a célorientációnak finalista, teleologikus dimenziót kölcsönös. A partikuláris társadalmi egységek és produktumaik nem elválaszthatatlanok ugyan az egység totalitásától, a társadalmi együttestől (a nemzettől), azonban Arisztotelésszel szólva, az egész szükségszerűen megelőzi a részeket (másképpen: *nil est in intellectu, quod non prius fuerit in societate*). Ugyanakkor ennek a totalitás elvű szemléletmódnak, amelyre láthatóan Wundt mellett hatott Saint-Simon („egység”), A. Comte („egység és univerzalizmus”, „circumfus”), H. Spencer („ismeretek egységsítése”), G. Simmel (az emberi kapcsolatok = totalitás), Durkheim stb., van ennek a belátásnak egy a német kultúra fogalmához kapcsolódó inspirációja is, amit, mint látni fogjuk, személyiségelméletében hasznosít.

D. Gusti az 1920-as évek elején akadémiai székfoglaló beszédében úgy fogalmaz, hogy „a nemzet egy kulturális eszmény megvalósítását jelenti: tehát az, a kulturális munka közösségi elve”, s minél valóságosabb és mélyebb a kulturális munka, annál erősebb a nemzet kohéziója, vagyis a „nemzeti egység egybekovácsoltsága”. (D. Gusti. 1923) A nemzet konstrukciója, amelyből láthatóan az akadémia is derekasan kivette a részét, kulturális eszmény, ami pedig arra utal, hogy Gusti totalitás, szintetikus, felsőbbrendű egység, legteljesebb egység stb., nemzetre alkalmazott fogalmai a német kultúra fogalomhoz kapcsolható (Schopenhauer, A. Weber), miszerint a kultúra egy szintetikus alkotási folyamat, amely a valóságot magasabb értékek ösztönzése, az emberi szellem révén átalakítja. Ebből következik, hogy az eszmény, a célorientáció a nemzeti egység egybekovácsoltsága kulturális feladat. A kultúra funkciója egyrészt integratív és kohéziós, másrészt pedig modernizációs. S ezeknek az aktuális identitás konstrukciók feladatoknak szolgálatában áll a monografikus szociológia, a nemzettudomány, amelynek célja-eszménye a szociálisan, kulturálisan, politikailag és morálisan homogén (egybekovácsolt) modern nemzet (állam) megalkotása. Amit a partikuláris társadalmi egységekből, a részekből kiindulva nem lehet megalkotni, ehhez egy magasabb érték-kritériumok alapján álló modellre van szükség, a modern nemzetre, amely egyszerre két erkölcsi és esztétikai eszményhez kapcsolódik: a román falu és az egyetemes emberi. Pontosabban a kettő között áll, és közvetíti az értékeket, a partikulárist az egyetemes felé, és az egyetemeset a partikuláris felé. Tehát azt mondhatjuk, hogy Gusti szubjektív, Goethe inspirációjú eszménye a nemzet mint a partikuláris és univerzális szintézise, azonban

a hangsúly láthatóan a nemzeten, a sajátlagoson van. Hiszen ez modern értelemben jelen idejében még nem-valóság, csupán a politikai egység az, ami megvalósult.

A TÁRSADALMI EGYSÉG SZINTJEI: AZ ÉNTUDAT ÉS A MÁSIK ÉN

A korábban idézett definícióban a nemzet a „legteljesebb társadalmi egység”. A kérdés az, hogy mi a társadalmi egység? Gusti meghatározásában: „A társadalmi egység számunkra úgy jelenik meg, mint egy az öt alkotó tagok közötti kapcsolatok, cselekvések és reakciók totalitása, mint az emberi tevékenységek összes formái, vagyis az akarat megnyilvánulásai.” (D. Gusti. II.1940:376. I.1968: 270) A társadalmi egység az összes emberi tevékenységi formák interaktív totalitása, amelyben a dinamikus mozgatóerőt az akarat képviseli. Más szóval az emberi viszonyok interaktív totalitása, a társadalmi egység nem más, mint akarat. Minthogy az elszigetelt ember nem alkot társadalmat, a kérdés az, hogy mi az a feszültség-hordozó tényező, amely társas életre kényszeríti az embert? Gusti felfogásában az éntudat (öntudat) kialakulása a feszültségekkel-kényszekkel terhes szocializáció nem létrejövés eredménye, hanem antropológiai állandóktól meghatározott adottság. Vagyis az ember bármely megnyilvánulás előtt a társadalmi, a társadalomiság, a szocialitás mint virtualitás benne van az emberben. A neokantiánus szociológiai előfeltevés axiómája szerint, amit Gusti többször is megismétel: „az egyén nem azért társadalmi, mert társadalomban él, hanem azért, mert a társadalom él az egyénben.” (D. Gusti. II.1969: 27) Ebből következik, hogy az egyén lelki és szellemi struktúrájánál fogva társadalmi. A reális társulás megléte előtt az emberben mint adottság benne van a szocialitás érzése. A társas élet szerveződése tehát az egyén éntudat-öntudat adottságát előfeltételezi. Gusti a szociális világ genézisét/szerveződését két szinten írja le. Az első a legelemibb egység, a társulás szintje, a második a tulajdonképpeni társadalmi egység komplexebb viszonyainak szintje. Mindkettőben a pszichodinamikus akarat a lényeges és alapvető tényező, az, amely a két szint közötti különbségek milyenségét meghatározza.¹² Nézzük tehát az első szintet:

¹² Gusti rendszerének kiépítésében Wundt mellett láthatóan a másik alapvető támasza F. Tönnies, Közösség és társadalom művének elméleti és fogalmi kerete. Igaz, az akarat fogalma Tönniesnél lényeg- és választóakarat, problémája nagyon messzire visz, egészen Platónig, azonban az a gondolat, hogy a „közösség elmélete ... az emberi akarat teljes egységéből mint eredeti és természetes állapotból indul ki”, az a fajta közelség, intimitás, egység, homogenitás, ami Gustinál is a szocialitás első szintje (család, falusi élet, vallás, szokások stb.), kétségtelen tönniesi gondolatok.

Az ember éntudata, öntudata szintjén saját lényét, identitását tudja, amely teljesen elkülönül és szemben is áll a nem éntudat univerzumával. A tudatos elkülönülés és szembenállás miközben erősíti az éntudatot, az identitást, ugyanakkor kapcsolódik a külvilághoz is. Az ember mint tudatos lény miközben tudatában van saját identitásának valamint külső nem éntudatnak, ugyanúgy tudatában van sokrétű és változatos (akarati) cselekedeteinek is, amelyeket a jelenben kifejt és a múltból emlékezetében megőrzi, hasonlóan tudatában van a tervezett jövőről, mint (akarati) cselekvés céljáról is. Ebből, vagyis a saját lényének pszichikai egymásra hatásából születik meg az emberben az önszeretet, ami Gusti pontosításában nem összetévesztendő az egoizmussal. A fenomenologikus elemzésben az éntudat, öntudat egzisztenciálisan önszeretet egy öntudatos (akarati) célra irányuló tevékenységben nyilvánul meg, amely újabb egzisztenciát hoz létre. Az öntudat ugyanis lehetőséget ad az éntudatnak, hogy kivetítse önmagát a másik éntudatra, kapcsolódjon a hozzá hasonló realitásokhoz, más emberek lelki életével azonosuljon. Ezzel az öntudat, a belső kísérő affektusa az önszeretet mellett, egy külső affektust hoz létre, a szimpátiát, tehát a híres empátiát (*Einfühlung*). Ugyanakkor az öntudat az ember lelkét a környező világgal is kapcsolatba hozza, amiről noha van tudása, mégis végtelen ismeretlenként jelenik meg számára, ez az emberben az imádatot, vagyis a „tiszteletteljes félelem érzetét” szüli, a vallásműveltséget, azt, amit Goethe „*Ehrfurcht*”-nak nevezett. (D. Gusti. II.1940:375) Az öntudat második külső kísérő affektusa tehát a vallás.

A társadalmi élet illetve a társadalmi egység legelemibb formájának, a társulásnak genetikai vázlatát egészében a neokantiánus ismeretelméleti inspirációkra utal. Gustinál is az ember éntudat, öntudat, amely befelé önszeretetben nyilvánul meg, ez hozza létre a belső életet, és a szellem szubjektív forrása, amely által az ember fokozatosan eltávolodik az állatvilágtól. Kifeje az ember egyrészt a szimpátia aktusa révén vetíti ki magát

(Lásd: F. Tönnies, 1983: Somlai 1983: 15,30-40,328-329). Mellesleg Gusti közeli, szerinte „baráti” kapcsolatban állt Tönniessel, többször is találkoztak. A filozófiában pl. Décartes elkülöníti az értelem és az akarat fogalmát, az akarat felsőbbrendű, mint az értelem. Az emberben az akarat lehet végtelen, spontán, semmi nem annyira „én” mint az akarat, a cogito ergo sum lényege az akarás (R. Décartes. 1906:28-76). P. Caraion szerint Gusti rendszerének „akarat” kulcsfogalma, egyszerűen kor-specifikus, szerinte a kor német szociológiája tele van mindenféle „akarat” fogalmakkal, így tehát Gusti sem tehet mást, mint német példára az „akarat” különböző variánsait hozta („társadalmi akarat”) forgalomba (P. Caraion: IV:1971:68). Kuriozum: a 19. század végén a moldvai Iasi egyetemen valóságos Schopenhauer-kultusz volt, sőt Schopenhauer-ügyet a parlament elé viszik, ahol éles pro- és kontra-vita alakult ki a német filozófus nézetei körül. Az akarat mint vágy (Lester F. Ward. 1908:71) a pszichologizáló szociológiában olyan egyetemes lelkierő, amely az emberi tevékenységet motiválja.

a másik énré, vagyis ez hozza létre a társulás szükségességét és lehetőségét, ez az élet szubjektív forrása, másrészt a vallásosság, a „tisztellettelen félelem érzése” a vallási élet szubjektív forrása. Ezek az affektusok a legszorosabban kapcsolódnak egymáshoz, és együttesen az öntudat fejlődését jelzik. Azonban az evolucionista pszichológia felfogásához híven, ezek kezdettől fogva nem mint fejlett formák jelentkeznek, hanem három főszakaszon haladnak át, a Kanttól vett terminológia értelmében. Éspedig: percepció (*Wahrnehmung*), mérlegelés (*Verstand*) és ráció (*Vernunft*), vagyis az a növekvő képesség, amely felismeri a jelenségeket, szabályokat és az elveket. Eredetileg az emberek nem ismerik fel a célokat, és csak azonnali eszközöket használnak, aztán elkezdik a legmegfelelőbb eszközök kiválasztását és a legfejlettebb formákban (pl. a nemzet) eljutnak oda, hogy nemcsak a legmegfelelőbb eszközöket választják ki, hanem egy értékhierarchia szerint a legmagasabb célokat is. A „gyakorlati akarat” morfológiája, tehát a motivációk és célok, az önszeretet, a szimpátia, a vallásosság affektusai a különböző fejlődési szinteken, a percepciótól a megértésig, egészen a rációig olyan teleologikus és komplex motivációkat alkotnak Gusti szerint is, amely minden társas/társadalmi életforma alapja. A szociológiai apriorizmus, tehát, antropológiai konstansokból, az emberi természet örök adottságaiból indul ki (Tönnies 1983. Somlai 1983). Vagyis az egyén nem a tapasztalat útján szerzett ösztön révén szociális, társas-hajlamú, hanem mindenféle tapasztalat előtt, lelki alkatánál fogva, más szóval identitása pszichológiai természetű. Következésképpen az alapvető társadalmi tény, amely bármely társadalom legelső elemét képezi, nem az egyén, hanem a szimpátián alapuló társulás. Mert a szimpátia a természetre irányulva „megszemélyesítő appercepcióhoz vezet, ami a mítosz eredetét tárja fel. S akkor ha ez a társadalmi környezetre irányul, „szimpatikus appercepcióhoz” vezet, ahhoz a lelki jelenséghez, amely alapja az ember társas-hajlamának, a társulásnak. A „szimpatikus appercepciót” ötvözve Wundt *„Apperzeptions-Psychologie”* és Th. Lipps *„Einfühlungs-Theorie”* fogalmainak jelentéstartalmaival, Gusti szerint a nyelv és az erkölcs „affektív gyökere” és benne minden társadalmi impulzus és hajlam megtalálható. A szimpátia mint társulás képző érzelem, a közelség és társas funkcióival, amit Gusti szerint mások „fajtudatnak”, „öntudatnak” és „kollektív tudatnak” neveznek, alapvető társadalmi tény. Mert „egy társadalom legegyszerűbb formájában az alapvető affektusok, főleg a szimpátia által összekapcsolt embercsoport, vagyis közös életet élnek, együttvéve egységet alkotnak”. (D. Gusti I.1968:270). Tehát van egy eredeti homogén egység (*Wundt*), a szocialitás, a társadalmiság elemi formája, azonban a tagok közösségi érzése nem elégséges ahhoz, hogy társadalmi egység jöjjön létre, ehhez akarati aktusra van szükség. Szintén neokantiánus alapon és Tönniestől is inspirálva, Gusti úgy látja, hogy az ember akarat által, egzisztenciálisan egy (morális-szellemi) cél irányában fejt ki öntudatos te-

vékenységet, s a szimpátia által kivetítődik a másik énrre, ezzel újabb egzisztenciát hoz létre, ami nem más, mint a társadalom. Lényegében társadalomfelfogásának ez a jelentése doktori disszertációjában, pályája kezdetén.¹³ Azonban később rájön, hogy a pszichológiai alapon szerkesztett társadalomelemzése nehézségekbe ütközik, ezért az akarat aktus súlypontját áthelyezi két szűkebb szociológiai motivációra: éspedig, ha az ember voluntáris természetű, de társadalmi is, akkor ez azt jelenti, hogy az akaratot saját szellemi/erkölcsi és anyagi szükségletei szolgálatába állíthatja. Az utóbbit, a gazdasági akarat motivációit, amit az osztrák gazdaság pszichológiai iskola (Menger, Sax, Boehm-Bawerk és a francia G. Tarde) hatására kezdte kidolgozni, majd mellőzi szociológiai-etikai-politikai rendszerében.

A TÁRSADALMI AKARATEGYSÉG: A SZOCIALIZÁCIÓ DIMENZIÓI

A társas-hajlam, a szociabilitás elemi formája a fent vázolt pszichikai belső és külső affektusai, vagyis struktúrája és funkcionálásának módjai képezik az alapját a differenciáltan összetett társadalmaknak is. Tehát a második szint a tulajdonképpeni társadalmi szintje, amely „*eine reale aktuelle Einheit*”, egy sajátos realitás, egy jelenvaló egység. Elsődleges sajátosság ebben az egységben, a (kollektív) akarat, ami már nem egyszerűen a tagok közösségi érzésén alapuló társulása (eredeti egysége), hanem egy összetett és oszthatatlan (lelki/szellemi, anyagi) életegység (Dilthey). Ennek létrejöttében szintén az aktív és alkotó szimpátiának van szerepe, amely nemcsak közel hozza és társas életre ösztönzi az embereket, kapcsolataik szövetét egységgé szövi, hanem a közös (kollektív) akarat cselekvést is megvalósítja. Az emberi pszichikai és kognitív folyamatok tehát csupán ennek a kollektív akaratnak a tartalmi, melyek csak mint az akarat motívumai cselekszenek. Az akarat jelentőségét azzal fokozza Gusti, hogy annak önmeghatározó, autonóm erőt tulajdonít. Más szóval, a tulajdonképpeni és valóságos társadalmi egység létrejötte a szimpátia ösztönzésére az akarat révén realizálódik, amely a társadalom lényege. „Az akarat – állapítja meg Gusti – az egyetlen viszonylag független és eredeti erő a kozmi-

¹³ D. Gusti önéletrajzában (*Lebenslauf*), amelyet filozófiai doktori dolgozatához (*Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Willens. Prolegomena zu einem System*) csatolt (1904) valamint a Iași egyetem Antik filozófiatörténet, etika és szociológia tanszéke, tanári állásásra benyújtott pályázatában (1907) részletesen beszámol tanulmányairól. A bizottság, amely előtt a lipcsei egyetemen megvédte filozófiai doktori dolgozatát: W. Wundt (filozófia és pszichológia), Karl Lamprecht (kulturáltörténet), Karl Bücher (gazdaságtan) alkotta. A berlini egyetemen Dilthey, Simmel, Paulsen, Schmöler, Fr. von List előadásait hallgatja, itt jogi doktori címet szerez. Berlinben kerül közelebbi kapcsolatba Tönniessel.

kus környezetben, a társadalmi szerveződés meghatározó feltétele, a társadalmi egység lényeges eleme, nélküle nem gondolható el a társadalom". (D. Gusti. I.1968:270) Az akarat, láthatóan, közvetve vagy közvetlenül egy célra orientált, a kijelölt cél által determinált. Minden egyes kijelölt cél érték-mozzanatot tartalmaz, vagyis értékrögzítés. A cél-érték nem elszigetelt, hanem (nemzetileg, gazdaságilag, államilag) társadalmilag feltételezett. Ez alkotja a célok és az értékek általános rendszerét. Ebben a túldimenzionált és tág értelemben az akarat a teleologikus dinamikus elv, a céloknak és az értékeknek az az általános rendszere, amelyek különböző formákban konkretizálódnak (család, nemzet, történelmi korszakok, emberiség). Az így realizált társadalmi egységet konszolidálja, integrálja és állandóan fejlődésre ösztönzi. A társadalmi egységen belül az akarat által követett célok társadalmiak, a „célok társadalmi birodalmába” tartoznak, ugyanis az akarat által anticipált célok és értékek azok állandó szocializációs elvét képviselik. Tekintettel arra, hogy a társadalmi célok realizálásához szükséges eszközök szintén a társadalmi egységekből származnak, így az akarat mindent, ami a társadalmi egységbe tartozik, szocializál. Ennek az ún. „szociológiai antropológiának” generáltézise Gusti kijelentése szerint a következő: „az öntudat, az egyik alapvető affektusa, a szimpátia által, lehetővé teszi a társadalmi életet, ezt a lehetőséget az akarat által realizálja, amely aztán teleológiai mechanizmusa révén elvezet az elementáris életegység, a társadalmi egység összeállításához”. (D. Gusti. I.1968:270) Más szóval az akarat a társadalmi egység lényege, a mindenkori társadalmat integráló aktualitás, elméletileg teljességgel átfogja a társadalmi élet egészét, anélkül, hogy valamit még hozzá kellene tenni.

A társadalmi egységet az első szintű leírásában, vagyis elementáris formájában homogénnek feltételezi (Wundt nyomán Durkheim is), amit aztán belső fejlődése funkcionális elemekre bont. A társadalmi egység cél-eszköz dinamikáját láthatóan két belső sajátossága biztosítja, voluntáris struktúrája és humán jellege. A voluntáris, akaratú struktúra állandó ösztönzést ad a cselekvésre, az akarat kibontakozására. A humán jelleg pedig ezt a tevékenységet rákényszeríti az emberi szükségletek kielégítésének szolgálatára. A szükségletek anyagiak és szellemiek, az ember mint biológiai lény és az ember mint pszichikai lény szükségletei. A szükségletek (szellemi és gazdasági) az emberi lény integráns részei, amelyeket Gusti a társadalmi egység konstitutív elemeinek nevez: a társadalmi egység „ezek által létezik”. A konstitutív szellemi és anyagi elemek kibontakozásukban szétfeszítik az eredeti egység (Wundt) elementáris szimpátián alapuló társulást, számos érdekre osztják, konfliktust teremtenek és felbomlással veszélyeztetik a társadalmi egység létét. Ezért szükség van a társadalmi egység részéről egy új akaratú tevékenységre, a szellemi és gazdasági tevékenységek szabályozására. A szabályozás kétirányú, belső szabályozás a közvéleményre, a külső pedig az erő révén, a jogi-erkölcsi te-

tevékenységre irányul. Szabályozókat kell alkalmazni a társadalmi egység tényleges igazgatására és szervezésére is. Ez az igény egy negyedik tevékenységet hoz létre, az adminisztratív-politikait. A szabályozók révén a társadalmi egység fenn tud maradni, és valóban egy összetett akarati egységet képes alkotni, egy életegységet, amely önmagával betelik. (D. Gusti. I.1968:271).

Az elmondottak alapján tehát megállapíthatjuk, hogy a társadalmi akarategységnek négy alkotórésze van, amely ugyanakkor négy tevékenységi formával azonos: szellemi, gazdasági, jogi-erkölcsi, politikai-adminisztratív. A társadalmi egységek tevékenysége, bizonyos tényezők (környezet) befolyása alatt történik, e tényezők a kozmikus, biológiai, pszichikai, történelmi hatása egyben magyarázatot nyújt arra, hogy miért is van különbség a különböző társadalmi egységek között. Röviden: bármely emberi társadalom életének oszthatatlan funkcionális elemei, a szimpátián alapuló társadalmi egység, a társadalmi akarat által két konstitutív tevékenységet fejt ki, amely felbomlasztja az eredeti egységet, s két másik szabályozó tevékenységet támaszt, vagyis összesen négy tevékenységet: gazdasági, szellemi, jogik-erkölcsi és adminisztratív-politikai, amelyek kozmológiailag, biológiaiilag, pszichológiaiilag és történelmileg feltételezettek. Az életnek ez a totalitása alkotja a társadalom legelemibb formáját. Ezen elemek nélkül, tehát Gusti kijelentései szerint nem beszélhetünk reális társadalomról, hanem csak intellektuális produktumokról, melyek absztrakciók eredményei. Mivel a szociológiának a valóság tudományának kell maradnia, a tényleges kérdés tehát nem az egyén és a társadalom, az egoizmus és altruizmus (A. Comte, H. Spencer) közötti viszony, hanem az, hogy „melyek a gyakorlati akarat motivációi?”. Láttuk az elementáris társadalmi egységek, elementáris tevékenységükkel nem maradnak fent abban az eredeti homogén formában hosszú ideig. A társadalmi élet fejlődésével a társadalmi egységek, életegységek (Dilthey) bonyolultabbá válnak, és elvesztik eredeti homogenitásukat (Wundt). A komplexitás és homogenitás aszimmetrikus viszonyát a fokozatosan kibontakozó munkamegosztás (akárcsak Durkheimnél) jelzi. Így létrejött komplex társadalmak ezen a ponton Gustit láthatóan már nem érdeklik. Érdeklődését ebben a rész-egész relációban továbbra is az elementáris társadalmi egységek kötik le, mivel az mutatja, hogy mivé válnak az elementáris egységek funkcionális hasadásukat követően. Fontosnak tartja ezt, mivel elgondolásában a társadalmi élet központja továbbra is a kis embercsoportok, vagyis azok, amelyek még részben őrzik homogén egységüket (család, falu), és a társadalmat alkotják. Azzal a különbséggel, hogy most már ezek nem végzik az összes tevékenységeket mint elementáris szinten, hanem a tevékenységeknek (szellemi, anyagi, jogi-erkölcsi, adminisztratív-politikai) bizonyos részeit. A komplex társadalmaknak elementáris társadalmi egységekre való megosztása, a rész-egész reláció értelmében, ahol az elementáris egységek már elvesztik teljes és autonóm jellegüket, megszű-

nik zárt életformájuk, az, amikor az egység önmagával betelt, helyét a nyitott formák veszik át, s az elementáris formák funkcionális függőségbe kerülnek a felsőbbrendű társadalmi (nemzeti) totalitástól. Gusti három típusát rögzíti a társadalmi (kollektív) akarat által formált egységeknek, amelyekben a társadalmi tevékenységek esetről estre különbözőképpen oszlanak meg. Tipológiájának szempontjai a konzisztencia foka, az objektiváció és időtartam. A köztük lévő különbségek nem graduálisak, hanem a szociológiai formák változásából adódnak. (G. Simmel) Az első típust a társadalmi közösségek (pl. a család), a másodikat a társadalmi intézmények (pl. állam) s a harmadik típust a társadalmi csoportok (pl. klubok, sport, irodalmi egyesületek stb.) alkotják. Közös jellemzőjük ezeknek a tipológiailag rögzített társadalmi egységeknek, hogy tér-idő dimenzióban az egyidejűség jellemzi, és belső objektív struktúrájuk van, ami az őket alkotó egyének funkcionális kapcsolatainak totalitásából tevődik össze. A társadalmi egységek struktúrája nem mindig statikus, a változás az egység életritmus változásának függvénye.¹⁴ A változásnak ezt a módját-formáját nevezi Gusti társadalmi folyamatnak. A változást, mint társadalmi folyamatot előidéző tényezők, tehát, a struktúra időbeni változása, ami az egyének és a körülmények változásának függvénye, valamint más társadalmi egységekkel való kapcsolat, aminek következtében a társadalmi egység fokozatosan átalakul. A társadalmi folyamatnak változásként elgondolt alakulása – Gusti szerint – megmutatja a társadalmi egységet evolúciójában, feloszlásában, kiteljesedésében. (D. Gusti I.1968:273)

A vázoltak alapján láthattuk, hogy itt a szociológiájának nem tárgya általában az emberi társadalom a maga evolúciójában és történetiségében, hanem csak a konkrét társadalmi egységek, azok a formák, amelyekben a társadalom él. Gusti tehát amikor a társadalmi egységek tudományáról beszél, akkor a társadalmi valóság tudományára gondol. Ami azt jelenti, hogy a társadalmi valóság számára nem más, mint a Földtekén végtelen szétszórt változatos társadalmi egységek/formák ahistorikus sokasága (család, falu, város, egyház, céh, iskola, műhely, vállalat), amelyek egyidejűek és különböző átfogó egységekbe ún. magasabb rendű egységekbe tagozódnak, mint pl. a nemzet, az állam, a birodalom. Szociológiájában a társadalomnak ez az atomizálódása, aminek következtében a társadalmi valóság a társadalmi egységek mozaikja, pontosításai ellenére, miszerint a társadalmi egység egyszerű koezisztencia, érzelmi szolidaritás, amely

¹⁴ Itt arról az elgondolásról van szó, miszerint a történeti tények egyszer fordulnak elő, a természettudományi tények állandóan ismétlődnek, a társadalmi tények határozott ritmus szerint időszakonként visszatérnek. Ennélfogva a szociológia a két tudomány között foglal helyet, átmenetet képez „*Ereigniswissenschaft*”-ból a „*Gesetzeswissenschaft*”-ba. Ezt különben a dolgozatban ismertetett Gusti társadalmi körforgás törvénye is ilusztrálja.

ugyanakkor az akarat megnyilvánulásának aktív valósága a közös ügy érdekében, viszonylag oldja a társadalom atomizáltságát, de amikor a terepen empirikusan vizsgálja az egységeket, kiszakítja azokat interakciójukból, elszigetelten kezeli őket, s mindegyikről egy külön elméletet kíván felállítani. Gusti következképpen az emberi társadalom megértésének problémáját itt nem mint történeti-természeti folyamatot fogja fel, hanem csak mint társadalmi jelenségek megismerését, úgy, ahogy azok egy adott pillanatban előttünk állnak, vagyis statikusan írja le, nem filmezi, hanem exponálja, fényképezi a kompakt jelenséget. Azonban a szociális világot szervező-szabályozó akarat teleologikus struktúrájából következően, különösen ha azt cél-érték-eszköz kapcsolódásban gondolja el, mint azt a nemzetről tett kijelentései is bizonyítják, nem maradhat érzéketlen a szocialitás idődimenziója, az evolúció, a haladás ténye iránt. A rendszerének monizmusából (akarati aktus meghatározó voltából) következik a fejlődésben benne lévő célszerűség – az immanens teleológiai – szemlélet, ami mint látni fogjuk (nép-nemzet fogalma kapcsán) a kauzalitás, fejlődés és kontinuitás problémáját sem kerülheti meg. E tekintetben Gusti teleologikus szemléletmódja, igaz erről az elemzők nem szólnak, kísértetiesen analóg R. Stammler, P. Barth és főleg L. Stein felfogásával.¹⁵ Ugyanakkor Gusti rendkívül eklektikusságából adódik az a másik probléma, hogy mondhatni minden egyes megnyilvánulása (előadások, tanulmányok) esetében újabb és újabb gondolatokat épít be rendszerébe, ebből láthatóan elentmondások adódnak.

A STATIKA ÉS A DINAMIKA: A TÁRSADALMI VÁLTOZÁS

Az akarat a társulás és társadalom két szintje közötti graduális, evolúciós szinteket is megjeleníti, vagyis a (kollektív) akarat hordozói a szocializáció szintjeit is kijelölik (horda, nemzet, állam, egyház, emberiség), minden egyes szocializációs szint összetett akarategység. Azonban a legáltalánosabb akarategység (akarattotalitás) a nemzet. Mindez a rész-egész (célok) teleologikus reláció korábban vázolt sémában összegződik továbbra is. Egyrészt tehát érdeklődésének főiránya a társadalmi egységek elementáris

¹⁵ L. Stein szerint a társadalmat háromféle társadalomfilozófiai szempontból lehet vizsgálni: a) ontológiailag, a társadalmiság alapján, ez a társadalmi statika, induktív módszerrel deskriptív feladatot lát el, tehát az állandóság fogalmával van dolga.

b) történeti szempontból, ez szociális dinamika, oknyomozó, deduktív módszerrel törvényszerűségeket rögzít, itt a cselekedetek és variabilitás fogalmával van dolgunk. c) normatív szempont, szabályokat kereső, célokat rögzítő, ide tartozik jog, vallás, politika, etika, ez végeredményben a normatív társadalmi etika, amely imperatívusokat állapít meg. Gusti esetében láthatóan az első és a harmadik szempont irányadó, míg a történeti szempont csak terepen erősödött fel. (Ludwig Stein, h.n. é.n)

formáinak kutatása, itt a statikus módszert ajánlja, mert ez által nyerhető „a leíró, összehasonlító, magyarázó tudomány”, vagyis az együttlét, állandóság elbeszélése a monografikus szociológia által. Ugyanakkor elfogadja a dinamikus, történeti, genetikus-deduktív módszert, amely által az evolúcióban lévő, az időbeni „váratlan, hirtelen változás” szabályait követő „dinamikus tudomány” nyerhető, anélkül azonban, hogy a kutató ebben az esetben értékítéletekbe bocsátkozna. (D. Gusti I:1968:42). Az értékmentesség nála is csak eszmény, éppen az akarati aktusok meghatározó voltából adódóan.

A „statikus módszer” szerint, vagyis (ontológiailag) empirikusan mindez azt jelenti, hogy a nemzeten (államon) belül a társadalmi egységek változatos hálózata létezik (faluk, család, város, pártok, társaságok, szövetkezetek, alapítványok, intézmények), úgyszintén a nemzeten kívül is (nemzetközi szervezetek). Ezek a belső és külső társadalmi egységek, melyek mint láttuk, mind a nemzethez kapcsolódnak és változatos, gazdag alkotásokat hoznak létre: szellemi, gazdasági, politikai és jogi. Egy konkrét társadalom pl. a román társadalom elementáris formái (egységei) a szedentáris (megállapodott) társadalmi valóságot megjelenítő humánföldrajzi képződmények, és pedig városok, falvak, szállások. Ezek nemcsak társadalmi egységek, hanem a társadalmi valóságot magát alkotják. A társadalmi egységek (város, falu, szállás) mindegyike egy sor újabb társadalmi egységre oszlik (család, egyház, közigazgatás, művelődés, oktatás stb.), melyeket itt-ott az alegységnek is nevez. Láthatóan a hangsúly nem a városon, még kevésbé a nemzeten, hanem a rurális társadalmi egységeken, a falun és a szálláson van. Az európai típusú nemzet, mint összetett társadalmi egység/valóság „aprólékos elemzésének” lehetősége csak a rész-totalitásaiban szerepel. Ennek a szemléletmódnak van egy mennyiségi és minőségi értékvonatkoztatása. Mennyiségi: a falvak és szállások a román társadalmi valóság statisztikailag kimutatható domináns társadalmi egységei. Minőségi (főleg morális) értékvonatkozás tekintetében pedig a falu és a szállás román típusa olyan eredeti, csak ott létező, a modern várostól merőben eltérő társadalmi egységet alkot, amely hagyományos elemeit ugyan kezdi elveszíteni, de még részeiben (család, szokások stb.) őrzi az elementáris társadalmi egységre jellemző homogenitását. Pontosabban: ezt az eredeti, hagyományait még őrző társadalmi valóságot/egységet, ezt az esszencializált egységet, összetételében és struktúrájában kell tanulmányozni, úgyahogy az adott pillanatban van. Ontológiailag, tehát, ez a valóságos társadalmi lét dimenziója.

D. Gusti a „dinamikus módszerrel” az időbeni változásnak, a társadalmi evolúció két szintjének aszimmetrikus elgondolásával a nemzetiségi válás szabályszerűségét szándékozik megragadni. Azt a változást, amikor az elementáris, bioszociális társadalmi egység, a primitív nép (klán, totem, horda, törzs), mint a társadalmi élet természeti egysége, az akarat nélküli, reflexek és ösztönös cselekvés állapotából, amelyet döntő módon meghatároz

a kozmikus, biológiai, történeti környezet illetve keret, átváltozik öntudatos akarattal bíró, magasabb rendű társadalmi egységgé, nemzetté. „A néptől eltérően, ami egy természetes etnikai közösség, a nemzet minden pillanat erőfeszítésével realizálódik, a lenni, élni és harcolni akarata által. A nemzet feltételezi a követett célok öntudatos akaratát, birtokában cselekvési eszközeinek, széles perspektívákra orientált, hatalmas alkotó tevékenységekre képes. Ő nem az, amit a természet csinált, hanem az, ami lenni akar, ami az őt alkotók állandó erőfeszítésének eredménye. Az akaratot nélkülöző nemzet visszaesik a nép állapotába, a vér és a hagyomány egyszerű közösségévé válik, és nem az akarat, az öntudat és vágyak közösségévé. A népek fatálisan passzív és belenyugvó életet élnek. A nemzetek aktív, eszményekért harcoló és saját sorsukat megalkotó életet élnek. Ezért a két fejlődési szintet elkülönítő elem, amely jelzi az átmenetet a nép és a nemzet között, az akarat. Más szóval, az akarat úgy jelenik meg számunkra, mint a nemzeti élet lényege, az a legjelentősebb elem, amely nélkül nem őrizhető meg maga a lét. A nemzetek önmaguk megnyilvánulásának és önmegvalósításának akaratából születnek, hasonlóan az összes kulturális alkotások, a környezettel való összes kapcsolatok, azokkal a tényezőkkel együtt, amelyek őket feltételezik.” (D. Gusti. II.1940:9-10) A „dinamikus módszer” az alacsonyabb és a magasabb rendű társadalmi egységek közötti „átmenetet” írja le, az akarat áthidaló, determinisztikus fogalmával. Az emberi társadalmakat Tönnies sémájához hasonlóan két fejlődési szinten gondolja el, az egyik az öntudatos akarat nélküli szint, a másik az akarat-, öntudat- és vágyteli szerveződés szintje. Az társadalmi egységek dinamikája, vagyis az evolúciós sémája itt nem lineáris, inkább ciklikus, ugyanis az „akaratot nélkülöző nemzet visszaesik a nép állapotába”, egyszerű, primitív közösséggé válhat újra. Láthatóan, Gusti szemléletmódja normatív, szabálykereső, ugyanis a társadalom cél-eszköz dimenzióit a statikus és dinamikus vizsgálati módból adódó tanulságok alapján gondolja el. Nem véletlen, hogy vizsgálódásába bevonja a jog, a politika, az erkölcs, logika stb., tudományágakat, mint segédtudományokat. Mert, mint már utaltunk rá, német inspirációk alapján úgy gondolja, hogy a társadalmi egységeket, magát a társadalmat az ember szellemi és anyagi manifesztációi (vallás, gazdaság, jog, politika, erkölcs) alapján kell tanulmányozni. Ugyanakkor a társadalmi akarat kettős értelme, ami létrejött (tény, jelenség, tárgy) és ami létrejövőben van (az akarat mint cselekvés, folyamat), tehát a statikus és dinamikus módszer kijelöli a humántudományok két nagy területét is. Egyfelől a társadalomtudományok és a szociológia, melynek tárgya a befejezett vagy megvalósult társadalmi akarat, tudományos célja pedig ennek oksági megismerése. Másfelől pedig az etika és a politika, amely a társadalmi akarat menetét tanulmányozza, teleológiai értékesítés végett. Együttesen, a két tudomány egy felsőbbrendű episztemológiai egységet, zárt egységes rendszert képviselnek.

TÁRSADALMI TUDAT ÉS TÁRSADALMI AKTUALITÁS

Gusti kijelentésében, tehát, minden egyes társadalmi egység meghatározó eleme, ami sajátos jelleget kölcsönös neki, az akarat. Ha pedig ez így van, akkor mi az a tényező, amely a társadalmi egységek az általa elgondolt végtelen sokaságában – amely egysége csak az akarat által szerveződik – sajátos jellegüket meghatározza. A nép és a nemzet aszimmetrikus szembeállításakor láttuk, hogy a sajátos jelleget, a minőségi különbséget a kettő között az akarat létéből illetve nem létéből magyarázta. Az értékvonatkozás csak a nemzethez kapcsolt, hová tűnt az antropológiai érzékenységet az árnyalatok iránt. Az akaratnak, struktúráképző, szervező, szocializációs, integratív, kohéziós funkciót tulajdonít. Vagyis az akarat cél-ok, teleologikus töltetű. Ez abból a korábban már említett neokantiánus a priorizmusból származik, amely a pszichikait és szellemi társas hajlamot adottságként feltételezi: a társadalom az egyénben él, és nem fordítva. Gusti kijelentéseit követve, tehát, itt a társadalmi tudat és a társadalmi aktualitás kategóriái képezhetik azt a támpontot, ami a kérdések megválaszolásához közelebb hozhat. D. Gusti, most már nyíltan kimondhatjuk: a neokantiánus a priorizmust ötvözi a wundti voluntarizmussal. Magyarán, a probléma súlypontját áthelyezi az önkéntes (voluntarista) cselekvés és az öntudat, vagyis a teleológia területére, ahol a különböző motivációk, célok, lehetséges eszközök közötti kötelező választás az egész emberi személyiséget, mint döntési és elkötelezettségi fórumot jelenítik meg. Az egyéni öntudat azonban nem önálló realitás, hanem része „egy szellemi közösségnek” („ein Glied einer geistigen Gemeinschaft”). A wundti akarat-pszichológiát követve, annak kollektív-pszichológiába (Völkerpsychologie – amerikaiak szociálpszichológiának fordították) való integrálódását, Gusti a közösség objektív formáit (nyelv, mitológia, erkölcsök) az ember lelki életét feltáró, szimbolizáló forrásoknak tekinti. Vagyis az emberi lényeket az öntudat jellemzi, mely nélkül nem volna lehetséges a gyakorlati akarat (a társadalmi akarat) és az azt kísérő affektivitások: önszeretet, szimpátia, vallásosság. Megismételve: a társadalmi interdependencia egésze, ami, azonos a társadalmival, mint olyan kezdettől fogva egészében benne van minden egyes egyén tudatában, olyan valamiként amit mindenki átél és felismer.

A fentebbiekből adódó dramaturgiai modell: „Esse = percipere, és a percipere = esse”. Vagyis így „születik meg a társadalmi tudat, a társadalmi aktualitás”. (D. Gusti II.1969:27) Ebben az elgondolásban a társadalmi nem a fizikai értelemben vett objektív realitás, sem nem szubsztancia vagy erő az egyén mögött vagy mellett, sem nem misztikus lény az egyén fölött, sem nem egyszerű összeg, az egyének egyszerű gyülekezete, hanem egy valóságos, aktuális egység, egy különleges modalitású valóság. Eddig a neokantiánus diskurzus az egyén társadalmi természetéről. Vagyis: az egyének a bennük lévő szociabilitás, mint szellemi és pszichikai

adottság révén valóságos, aktuális – tudatos – egységet alkotnak. Társadalmi tudattal rendelkeznek, ami azonos a társadalmi aktualitással. Tudatában vannak a létező értékeknek, annak, ami van, és a céloknak, aminek lennie kell. Az öntudatnak ez az állapota egyszerre jelent társadalmi tudatot és társadalmi aktualitást. A wundti ontológia voluntarizmusa – a világ akarattal bíró lények együttese, az akarat a végső valóság – pedig az a gondolat, ami Gusti szocialitáselméletének folyamatszerű dinamizmust kölcsönöz, mondhatni célorientált mozgásba hozza azt. Mert különben a társadalmi tudat és a társadalmi aktualitás állapota, mint a létező értékek és felismert célok tudatállapota, csak az akarategység formájában tudja megszőni a szocializáció (integráció-kohézió) szintjeinek hálóját. Ezért jelenti ki, hogy a társadalmi „egységeknek, ami sajátos jelleget kölcsönös, az a társadalmi akarat: társadalmilag semmi sem történik, amelynek az egyének közvetlen cselekedeteiben és kapcsolataiban forrása ne az akaratból fakadna. Az akarat a társadalmi építő elve: ő az, amely az összes gondolatoknak, érzelmeknek, intellektuális folyamatoknak (fogalmak, ítéletek) megvalósulásához erőt ad. Azt mondhatni, hogy a gondolatok és az érzelmek csupán az akarat kollektív tartalmai, amelyek csak mint az akarat motívumai cselekszenek”. (D. Gusti I.1968:214). Formális tekintetben – Simmellel szólva – az akarat egység, a valóságban pedig egy élő egész. Logikailag az egység feltételezi a pluralitást, azt, hogy az egészhez részek tartoznak. A társadalmi tudat, a társadalmi aktualitás lényegében azonos a társadalmi valósággal (a társadalmi egységgel), jellegzetessége a pluralitás, ami azt jelenti, hogy a maga rendjén komplex egységekből tevődik össze, s ezek a részek a maguk rendjén absztrakt természetű egészek. Más szóval, a társadalmi élet összes komplex megnyilvánulásaival egy oszthatatlan egészet alkot, amely konkrét formaként létezik (gazdasági, morális, politikai tevékenység stb.) és a társadalmi élet elválaszthatatlan részei, csak absztrakt folyamatként tekinthetők elszigeteltnek. „Ezért ezeket a részeket absztraktnak és az egészet konkrétnek nevezük”. Kijelentését eléggé sántító példával illusztrálja: egy ház nem építhető fel más házakból, hanem különböző anyagokból. A társadalmi valóság tehát, amely egységet és egészet alkot, más egységekből, egészekből épül fel, mivel a gazdasági, morális, politikai stb. tevékenységek, noha elválaszthatatlanok a társadalmi élettől, mégis különálló és partikuláris egységet alkotnak. Ebből következik, hogy a társadalmi élet alatt két dolgot ért (akár csak A. Comte). Egyrészt a társadalmi akaratot, amely lehet jelenség, tény, tárgy, valami, ami létrejött, ami van (statika), másrészt folyamat, esemény, valami ami létrejövőben van, evolúció (dinamika). A szociológia tárgya a társadalmi akarat állapot-jelenség oldala. A politika és etika tárgya pedig a társadalmi akarat mint tevékenység, mint megnyilvánulási folyamat a célok szempontjából történő értékesítése (D. Gusti I.1968:215). Fentebb láttuk, hogy az akaratnak strukturaképző funkciót tulajdonít, amely ugyanakkor a fejlődés két szintje (nép és nemzet) között kijelöli az értékhierarchiát is.

Ugyanakkor az sem kerülhette el figyelmünket, hogy a társadalmi egység mint társadalmi öntudat, aktualitás, akarati aktus kijelentései alapvetően számos strukturálisan különböző empirikus jelenséget hasonló módon írnak le, ami zavaró. A rész-egész relációk között funkcionális kapcsolatok kimutatásának és hangsúlyozásának szándéka oda vezet, hogy végül is nehéz eldönteni a társadalmi egységek láncreakció-szerű sokszorozódásának körülményei között azt a tipológiai rendet, amelyre láthatóan annyira törekszik. A társadalmi egységeknek az atomizált konstrukciója, ahol minden egyes egységben hat az akarati aktus, hiszen maga az egység csak általa egység, hogy az azt alkotó egyének tudatában vannak a létező, aktuális valóságnak, az életességüknek, végeredményben normatív társadalomszemlélethez vezet. Eszerint vannak, és önmagukban, izolált módon elvannak olyan társadalmi egységek (itt is a rész-egész reláció értelemeiben), mint pl. falu, város, egyház, klán, iskola, törzs, nép, klub, totem, állam, család, gazdaság, jog, nemzet, sport, érem- és bélyeggyűjtő egyesületek stb., stb. Az, ami ezeknek az egységeknek valamiféle sajátos jellegű homogenitást kölcsönöz, vagyis öntudatot (realitást-aktualitást), tehát valamiféle sajátos csak rájuk jellemző rendet teremt magukban az egységeken belül, az akarat által biztosított dinamikus-teleologikus principium, ami azonos az aktuális egységgel. Gusti számára a társadalmi akarat kategóriája, cél-érték kapcsolódás orientációival együtt a szocializáció dimenzióit önmagába szövi. Bármely társadalmi (kollektív) akarat tehát egy közvetítő és/vagy azonnali célra irányul. A társadalmi akaratot meghatározza az adott cél, s maga az akarat csak a cél által magyarázható. Ugyanakkor bármely célrögzítés feltételezi az érték egy momentumát, vagyis a célorientáció ugyanakkor értékrögzítés is. A célhoz kapcsolt érték azonban sohasem létezhet elszigetelten, hanem társadalmilag kondicionált, úgymint nemzeti, állami, vallási, gazdasági cél. A társadalmi mindig a kibontakozó célok és értékek között a láncszemet alkotja. A célokat és az értékeket egymást követően sajátítja el a család, a nemzet és végül maga az emberiség. Vagyis a gyakorlati akarat által megelőlegezett célok és értékek alkotják a szocializáció-integráció egy-egy szintjét. Következésképpen a társadalmi egység, a társadalmi aktualitás lényegét a társadalmi akarat alkotja. Fentebb már jeleztük, hogy a „társadalmi akarat” alatt két dolgot ért: egyrészt a „társadalmi akarat”, mint tény, jelenség, tárgy, ami létrejött, vagyis az „aktualizált társadalmi akarat” itt a megismerés oksági, ez a szociológia és a társadalomtudományok tárgya. Másrészt a „társadalmi akarat” mint folyamat, létrejövés a politika és az etika tárgya, amelyek a társadalmi akaratot teleologikusan értékelik. A „társadalmi akarat”, ha egyáltalában ilyesmiről szó lehet, ebben a pszichologizáló diskurzusban a valóság objektív egysége, amelynek a megismerés és az értékelés egysége felel meg, ezek együttesen egy magasabb rendű normatív egységet alkotnak, egy egységes rendszert. (D. Gusti. II. 1969:27-28). Láthatóan ismeretelméletileg és módszertanilag is a kör ismét bezárult. Számos oldalvá-

gás amit tettünk, lényegében arra utal, hogy a fentebbi kérdésfelvetést, a részben itt tisztázott „társadalmi akarat” fogalma mentén tett kijelentések alapján tudtuk megválaszolni, amiben Gusti fiatalkori értekezése nyújtott szisztematikusabb támpontot. Ami ugyanakkor arra utal, hogy az 1940-es évek „hobbijának”, a nemzetnek, egészen karakteres előzményei vannak munkásságában.

A társadalmi akarat (lásd: Tönniest), mint már utaltunk rá, általános reprezentáció, formális tekintetben egység, a valóságban egész. Az egység logikailag pluralitást feltételez, az egész pedig a részt. Empirikusan az oszthatatlan, egész társadalmi konkrétum jellemzője, hogy a pluralitást összetett egységek alkotják, és a részek maguk absztrakt természetű egészek, melyek a tények világához tartoznak. Következésképpen, a társadalmi akarat hordozói összetett akarategységek, amelyekben kifejezésre jutnak a szocializáció-integráció különböző szintjei, a hordá legegyszerűbb életformájától el egészen az olyan impozáns szocializációs-integratív formákig, mint a nemzet, az állam, a vallás, az emberiség. Az összetett akarategységek, ebben a végül is, evolúciós sémában, a társadalomszerveződés egy-egy fokozatának/szintjének szocializációs-integratív alakzatával azonosak. Az, ami az egyes szinteken az akarategység-szocializáció alapját képezi, vagyis ami a kohéziót, az egységesülést megeremti, az láthatóan a durkheimi kollektív tudat, az egység megélése a tekintély, a szabadság, a közös érdekek ötvözetében. (Némedi 1996:45-56) A strukturális organizációs modelleknek idődimenzióba ágyazása, miszerint ezek szerveződése az egyszerűtől halad az összetett felé, azt jelenti, hogy az akarategység-szocializáció említett közös jellemzői (alapjai) végül is a szerveződés különböző szintjein nem lehetnek konstansak/azonosak. Ezt érzékelve a fejlődés (kétlépcsős) gradualitására utaló kijelentést tesz, egyrészt átmeneti, egyszerű akarategységekről, másrészt összetett, állandó akarategységekről beszél, vagyis a szocializáció tudati/lelki hordozóinak egyszerűbb és összetettebb formáiról. Törekvéseivel illetve sémájával összhangban az akarategység-szocializáció antropológiailag is legállandóbb formáját a nemzetben és az államban jelöli meg. Doktori disszertációjában a fiatal Gusti az akarategység-szocializáció legösszetettebb formáját tehát a nemzetben látta, így az sem véletlen, hogy további kijelentései a nemzeti akarategységről szólnak, mely időt álló, és az elbeszélte szocializációs-integratív folyamat mintegy betetőződése. Az egész és részreláció logikájából következően nemzeti akarategységet a konstrukció, mint egészt, totalitást mutatja be. A változatos és kombinált egyesülések által létrejött egységek, a társadalmi akarategységek, vagyis részek (család, nemzetség, klán, község, város, kaszt, testvériség, papi kollégiumok, politikai pártok, egyesületek, korporációk stb.), annyiban azok, amennyiben a nemzet keretén belül vannak. Ebben a hierarchizált rész-egész reláción belül a viszony a funkcionális, mondhatni szövetszerűnek vagyis interaktívnek gondolja el. Hasonlóan

kifelé is a nemzeti akarategység nem elszigetelt, kapcsolódik az emberiséghez is, az egyetemeshez, mint egyenrangú nemzetek egyenrangú viszonya. Láthatóan a társadalmi akarategységek (a részek), az élő egységek, a társadalom szövete nem bír azonos struktúrával, mint a totalitás, a nemzeti akarategység. Noha ez utóbbi – akárcsak az előbbi – végtelen gazdag manifesztációkat képesek produkálni, amelyet Gusti négy kategóriába rendez el: szellemi (mítosz-vallás, isten, hőszok, irodalom, tudomány, művészet), gazdaság (háztartás, politikai és állami gazdaság), politikai (hatalom) és jog. Az akarategységek (egyszerű és összetett) s azok manifesztációi (szellemi, gazdasági, politikai, jogi) mind a szocializációs folyamat megjelenítői. A szocializációt a lelki/tudati társas hajlam adottsága, mint antropológiai konstans mellet az akarat valósítja meg, amely magából a társadalmi életből fakad, amelynek intenzitása és fejlődése függetlenségükhöz és teljes valóságukhoz vezet. Vagyis a francia A. Coste sémájára megalkotott „szociológiai paralelizmus törvénye” szerint ez azt jelenti, hogy a négy – szellemi, gazdasági, politikai, jogi – társadalmi cselekvés kategória korrelatív, párhuzamos viszonyban van, ezek egyike sem redukálható a másikra, egyikük sem fogható fel a másik ok-okozatának, ezek egymás mellett vannak, s együttesen lényeges interdependenciában (ugyanannak a társadalmi akaratnak a terméke) és szüntelen interakcióban (ugyanannak az egésznek a részei), függetlenül viszonylagos autonómiájuk és önállóságuk fokától. Következésképpen, bármely társadalmi egység és bármely általában vett társadalmi forma a szellemi, a gazdasági, a politikai és a jogi kategóriákból (a későbbiekben csak az első kettő) áll. (D. Gusti. II.1969:29).

Más szóval ezek a viszonylagos autonómiával rendelkező kategóriák, manifesztációk (a szellemi, gazdasági, politikai, jogi), mint akarategységek, s általában a társadalmi konstitutív illetve szabályozó elemei. A manifesztációk, mint az akarategység megnyilvánulásai legteljesebb formában a nemzetben érhetőek tetten. A társadalmi akarat egységek környezeti feltételektől meghatározottak, ezek az ún. kozmikus, biológiai, történelmi és lelki keretek Gusti rendszerében. Azonban a keretek (a környezet) meghatározó volta a nemzet esetében nem döntőek, mint a nép (horda, törzs, nemzetség stb.) akarat nélküli természeti stádiumában.

A TÁRSADALOM KONSTITUTÍV ELEMEI: MANIFESZTÁCIÓK ÉS A KERETEK

Láttuk, hogy az akarategységek (egyszerű és összetett) lényegében azonosak a társadalmat alkotó csoportokkal (család, falu, város, nemzet stb.). G. Simmel nyomán Gusti is úgy látja, hogy az egyének egyszerre több csoportnak is cselekvő/passzív résztvevői lehetnek. Más szóval egyének és csoportok kapcsolathálózataik és/vagy a konvenciók révén többszörös interaktív csoporttagságban élnek, aminek folyamán társadalmi akarat-

egységeket (struktúrákat) hoznak létre. A struktúrákat konstitutív (gazdasági, szellemi) és regulatív (politikai, jogi) elemek funkcionális rendszere alkotja, és mint ilyenek relációs-kohéziós erőt fejtenek ki a csoporton belül, azok között illetve a nemzet társadalom egészében. A hangsúly a társadalmiságon van, mert abban kifejezésre jut az élő, aktuális társadalom, az objektív kultúra és az adott korszak intézményei. A társadalmiság létrejöttét, Taine, Spencer miliőelméletétől is inspirálva, számos körülmény közreműködése eredményeként gondolja el. Éspedig: tér, idő, szellemi és vitális, vagyis bármely emberi társadalom, s maga a társadalmiság nem a „levegőben lóg”, hanem kozmikus, történelmi, pszichológiai és biológiai környezetétől, „keretektől” kondicionált. Azt is mondhatjuk, ezek képezik a társadalmiság genézisének keret- (környezeti) feltételeit. Azonban ahhoz, hogy társadalomról, társadalmi valóságról, társadalmi tevékenységről beszélhessen, ahhoz a szellemi, gazdasági, jogi és politikai manifesztációk (megnyilvánulások) kategóriákat vezet be. Gusti lényegében bármely társadalmat, legyen az egyszerű vagy összetett, a keretek és a manifesztációk segítségével ír le. A gazdasági és szellemi (tudomány, művészet, vallás) a társadalmi élet tartalma, ezek nélkül nincs társadalom, vagyis a két konstitutív manifesztáció nem más, mint maga a társadalom. Ugyanakkor a társadalmi élet (gazdasági és szellemi) működése nem képzelhető el szervező-szabályozó funkciókat betöltő jogi és politikai kategóriák nélkül. (Valószínűleg a szervező-szabályozó funkciókat ellátó megnyilvánulások nyújtják a társadalom formáját.) A keretek (a társadalmi élet genézise) a manifesztációk (a társadalmi élet tevékenysége). Más szóval, a társadalmi struktúra fenomenológiailag úgy jelenik meg, mint amit az egységek, az egységek közötti relációk, és társadalmi folyamatok alkotnak. Kijelentései alapján, tehát a társadalmat alkotó egyének, egyrészt egyének feletti (gazdasági, szellemi, politikai, jogi) értékvilágban élnek, másrészt az egyének közötti, társadalmi csoportok világában. Minden egyes esetben valóságos létezőmódjuk alapját az akaratú jelenségek képezik, mert „bármely lét alapja a társadalmi akarat megnyilvánulása, ugyanis a voluntáris erők hozzák mozgásba a többi társadalmi egységekkel való kapcsolatot, hogy aztán végül is, bizonyos társadalmi folyamatok eredményeképpen, egyre összetettebb és magasabb rendű társadalmi egységek születhessenek meg”. (D. Gusti 1968:238) Az akarat, mint azt már láttuk, a társadalmi élet lényege, ebből következik, hogy a társadalmi valóság olyan funkcionális és diszfunkcionális jelenségei, mint az ellenállás, a harc, az egyensúly, a verseny, a szervezésszabályozás, fölé- és alárendelődés, a társadalmi akarat erőinek cselekvésétől és helyzetétől meghatározott. Nem egyszerűen a társadalmi létet magyarázza az akarat fogalmával, hanem a társadalmi egységek közötti relációkat és folyamatokat is. Ez a mondhatni funkcionalista strukturalista elbeszélés az empirikus társadalmat kívánja megragadni, tehát kizárja a szellem önkényes konstrukciójának lehetőségét, mert úgy

gondolja, hogy az akarat, az intencionális tevékenység (cselekvés?), a gazdasági, szellemi, politikai és jogi manifesztációk a kozmológiai, biológiai, pszichikai és történelmi keretekbe ágyazva empirikusan „minden pillanatban” felfedezhetők és jellemezhetők. Ez alkotja, a már fentebb említett, szociológiai paralelizmus törvényét. Ugyanakkor itt egy többszörös paralelizmusról van szó: a társadalmon kívüli (kozmológiai, biológiai) keretek és a társadalmi (pszichikai, történelmi) keretek közötti paralelizmus. Paralelizmus van a manifesztációkon belül, a konstitutív (gazdasági, szellemi) és a regulatív (politikai és jogi) manifesztációk között, paralelizmus van a manifesztációk együttese és a keretek együttese között és végül, a keretek és az akarat között is. A manifesztációk (gazdasági, szellemi, erkölcsi-jogi, politikai) között paralelizmus ugyanakkor a társadalmi egységen belül az egyensúly biztosító, „egy valóságos társadalmi egyensúlye”. Gusti kijelentésében ez a törvény kifejezi egy társadalom egységét, belső harmóniáját, egyensúlyát, e nélkül a társadalom felbomlana. Kifejezi továbbá azt a relációtípust, ami a társadalmi akaratosságok manifesztációinak szolidaritásából adódik, vagyis a részek különbözősége ellenére, a rész és egész közötti harmonikus interakciót. A szolidaritásnak e relációtípusa nélkül nem lehet szó semmilyen átfogó, újító (gazdasági, szellem, erkölcsi-jogi, politikai) reformról. Úgyszintén az akarat és a keret paralelizmusa nélkül nem lehet beszélni társadalmi jövőről, a szociológiai előrejelzésről, szavaival „szociológiai perspektívizmusról”. Ezzel úgy tűnik megoldotta a társadalmi egységek koordinációs rendszerének problémáját. Tehát, a keretek és a manifesztációk között a reláció kölcsönös, strukturális egységben, funkcionális különbözőségükben és sui generis totalitásukban (G. Simmel) érthetők meg. (D. Gusti I.1968:239).

A szociológiai paralelizmus törvénye alapján Gusti szerint rögzíthető a társadalmi egységek együttesén belül az evolúció iránya, aminek konkrét megvalósíthatóságát egy példa erejével illusztrálja: a monografikus láttelek a keretek (lehetőségek, virtualitások) és a manifesztációk (aktualizálás, megvalósítás) között viszony tekintetében egy falu, egy város, egy megye esetében kimutatják a társadalmi valóság lehetséges fejlődésének tendenciáit. A társadalmi valóság, akárcsak a nemzet és a társadalom definíciója, végül is oksági sémában ötvözött, vagyis a determinisztikus (kazuális) kapcsolatot a keretek és manifesztációk között az akarat alkotja. Gusti kijelentésében: „a társadalmi valóság, az emberi élet totalitása, vagyis a társadalmi akarat által igazolt társadalmi egység, amely kozmikus, biológiailag, pszichikailag és történelmileg potenciálisan feltételezett és párhuzamosan aktualizált gazdasági, szellemi, politikai és jogi manifesztációi révén”. (D. Gusti I.1968:239) A problémát, tehát, a „sokat vitatott társadalmi kauzalitás”, a „társadalmi determinizmus” kérdését, amit Gusti, szintén az akarat kategóriájával old meg. Az akarat affektív motivációja (az önszeretet és szimpátia korrelációja) mellett, azzal együtt intel-

lektuális motivációval, racionális struktúrával is rendelkezik, in situ nascendi. Ugyanis az akarat az értékek világában célokat követ és irányítja az eszközöket, ami azt jelenti, hogy racionálisan választania, mérlegelnie kell a sokféle lehetőségek között. Ebből következik, hogy a társadalmi akarategység állandó alkotási erő kifejtés, egyes megnyilvánulásai realizálódnak, mások realizálásra várnak, az adott keretek, feltételek között az akarat révén. Egzisztenciális a társadalmi egységek két feltétele, a társadalmi akarat és a keretek együtt, „együttesen” képezik nála a társadalmi kauzalitást. Ennek a kauzalitási viszonynak a formulája: „A (akarat)+K (keret)=M (manifesztáció)”. (D. Gusti I.1968:343). Ami pedig a társadalmi determinizmust, mint a „szociológia alapvető problémáját” illeti, az elmondottakhoz logikailag kapcsolódik a kettős-együttes újabb variációja: a társadalmi akarat minősége belső determinizmust, a keretek pedig külső determinizmust alkotnak.¹⁶ Ezek együtt képezik a társadalmi értékeket alkotó tevékenységet, a társadalmi egységek (gazdasági, szellemi, erkölcsi-jogi, politikai) manifesztációit. Terepen, vagyis empirikus viszonyok között, a kérdező biztostól függ, hogy bizonyos tények mikor tekinthetők a keret elemeinek és mikor a manifesztációk (az akaratú aktusok) elemei-

¹⁶ Gusti amikor felvázolja haladás tipológiáját, akkor a progresszív típusba példaként Romániát említi, ahol a keretek (kozmosz, biológia, történelmi, pszichológiai) vagyis a földrajzi-faji-adottságok, történelmi múlt és a román nép lelki alkata összhangban van a szellemi, gazdasági, politikai, erkölcsi-jogi manifesztációkkal. Azonban amikor részletesebb kifejtésbe bocsátkozik, a manifesztációk kimaradnak, és csupán a keretekre összpontosít: Kozmikus (földrajzi) keret: (ide sorolja a talajt, altalaj és felszíni viszonyok, vízrajzi viszonyok, klimatikus viszonyok, melyek valamilyen formában hatnak a társadalmi valóságra) „a román nép kárpáti nép”. Biológiai keret (ez a népesség problémáját vizsgálja, mennyiségileg a demográfia, minőségileg a fajtan, öröklődés, egészség, táplálkozás, higiéne, lakáskörülmények, ide tartozik az etnozoológia, az etnobotanika stb.) „... a nemzet nem leválasztható az etnikai szubsztrátumról, az őt alkotó néptől, annak sajátos faji, öröklődő, tömeges, fizikai és pszichikai tulajdonságainak jellemvonásairól, amely csak rá vonatkozathatók. (...) Egy nép, noha nem jelent tiszta fajt, mégis rendelkezhet fajtudattal, sőt más népekkel szemben felsőbbrendűség tudatával. Így jelenik meg a fajok küldetése, ami erős erkölcsi vértezetséggel azokkal a népekkel szemben, amelyek nélkülözik az ilyen fajta öntudatot. Ezért sem fajt, sem a fajtudatot egy nemzet tudománya nem teheti, hogy ne vegye figyelembe, függetlenül az eredménytől, melyek esetről esetre nyerhetők”. Történelmi keret: (szájhagyomány, dokumentumok, együttélésformák, tulajdonviszonyok, gazdálkodás, szokásjog, szellemi élet stb.) „Egy nemzet (...) egy történelmi folyamat eredménye. (...) A nemzet tudományának, minden esetben, tekintettel kell lennie a történelmi múltra is, az elődök láncolata egészének tetteire, gondolkodására, érzelmi kincseire, amelyek a jelenlegi nemzedék által egyetlen összekötő kapcsot jelentik az utódok élete és tevékenysége számára. (...) Minden egyes népnek van egy, rá jellemző, sajátos, virágzó és ragyogó vonala, amely lehetővé teszi minden egyes nemzedék számára, az állandó megnyilvánulás maximumát, századokon át, a nem-

nek. Ugyanis bizonyos tények, amelyek megnyilvánultak, lehetséges kondicionáló elemek lehetnek a jövőben, különösen ha a társadalmi életet időben, történetiségében vizsgálják. A falu, a társadalom mikrokozmoszának példáján illusztrálva az $A+K=M$ formulát, amit törvényként gondol el, úgy látja, hogy az visszatükrözi a nemzeti makrokozmoszt. Kijelentései szerint tehát a társadalmi élet célirányos, mindenféle tevékenység egy cél-tól (akarati aktustól) meghatározott, így ennek a túlméretezett és tágran értelmezett intencionalitásnak eredménye, hogy a társadalmi valóság állandó átalakulási folyamat a társadalmi eszmények imperativusaival (etika) valamint ennek a társadalmi értékek realizálásának eszközrendszerével (politika) összhangban.

Az ún. szociológiai perspektivizmus, amely, mint láttuk, kauzális, determinisztikus relációin alapszik, vagyis a társadalmi manifesztációk nem esetlegesek, hanem az akarat és a keretek együttesének a termékei, s ezek meghatározó ereje az aktuális társadalmi helyzetre, noha a szociológiai feladata csupán a létezőnek a regisztrálása, mégis lehetőséget nyújt a változás jövőbeli megnyilvánulásainak jelzésére. Ez az eljárás lehetővé teszi Gusti számára, hogy a társadalmi fejlődés (evolúció) tendenciájának négy általános értelemben vett típusát rögzítse:

a) stagnáló típus – a keretek és az akaratmegnyilvánulások alacsony fokúak, b) regresszív típus – erős keretek és társadalmi megnyilvánulások alacsonyak, c) forradalmi típus – korlátozott keretek és erőteljes akaratmegnyilvánulások, d) progresszív típus – erőteljes keretek és megnyilvánulások. (D. Gusti I.1968:347) Tisztában van, hogy a változásnak ez a sémája teoretikus, a valóság sokkal összetettebb, a keretek és manifesztációk kombinációinak lehetőségei sokkal változatosabb formákat produkálnak. Azonban ezzel a sémával, amellyel elméleti síkon rögzítette a társadalmi fejlődés/változás lehetséges ahistorikus (Karl Bücher) tendenciáit és perspektíváit, eljutott a konstatáló tudományok, a szociológia tárgyának határáig. Mert ha a szociológia a társadalmi valóság tudománya, akkor ezen a ponton meg kell állnia. Azonban továbbra is úgy látja, hogy „la

zeti kultúra erőfeszítéseiben és gazdagításában. Akik nem számolnak ezzel a vonalal, eltávolodnak a történelemtől, és saját nemzetüket a hanyatlásba taszítják.” Pszichikai keret: (egyéni és kollektív lelki jelenségek, intelligencia, kézügyesség, gondolatok, érzelmek, törekvések, életrajzok, önéletrajzok, beszélgetések tanulmányozása, közvélemény stb). „A nemzettudománynak követnie kell a nemzet lelkierejét, életmagatartását, ugyanilyen mértékben a lelki szomszédtságot, a fejlődés irányát azoknak az országoknak, amelyek őt körülveszik, hasonlóan az együtt élő népességeket, a kisebbségeket, amelyeknek önmegvalósító törekvéseikben, sajátos, a többségi nemzettel szemben ellentétes küldetése lehet. Ezek tanulmányozása nélkül nem érthetjük meg egy nemzet sorsát, következképpen nem alakíthatunk ki egy, a valóságra alapozott nemzetpolitikát.” (D. Gusti II.1940:377, 10-13).

sociologie peut devenir un instrument de progrès sociale” (D. Gusti I.1968: 528). Ezzel az optimista kijelentéssel, bizányára, már a két világháború között, Jászi Oszkár sem értett volna egyet, noha, a 20. század elején a magyar polgári radikális csoport „szociológusai” is így gondolták.

A TÁRSADALMI AKARATEGYSÉG: ÉRTÉK ÉS NORMARENDSZER

A szociológia, tehát mint a társadalmi haladás eszköze, mivel a haladás tendenciáit, a társadalom perspektíváit vizsgálja, tanulmányozza, nem kerülheti meg a „jövő társadalmi valóságának kérdését.” Ismeretelméletileg, tehát, a filozófiai alapokon kidolgozott szociológiai rendszer konstruktívista és kontextualista, mert noha minduntalan a társadalmi valóságra hivatkozik, mégis egy sajátos, moralizáló diszkurzusban a valóság eszményi – nemzeti – konstrukciójára vállalkozik. A társadalmi teleológia, pontosabban a teleologikus szociológia a szociális világ komplexitását és differenciálódását az akarat működési mechanizmusának és struktúrájának dimenzióiból vezeti le, ami lehetővé teszi, hogy a jelen társadalmi valóságát a jövő társadalmi valóságához kapcsolja. Ezzel a szociológia, az etika és a politika, noha szemléletmódjuk különbözik, ugyanannak az egységes megismerési folyamatnak a momentumait képezik. A társadalmi akarategység, a faptikus jelen, teleológiai struktúrájából következik, hogy cél-eszköz együttese nyitott a jövő társadalmára. Következésképpen, mint már szóltunk róla, Gusti kijelentése szerint a humántudományok egy másik típusára van szükség, olyanra, amely magába szervesíti a társadalmi szabályozásban jelen lévő norma, és érték kapcsolódásokat. A politika azt vizsgálja, hogy a társadalmi értékek ténylegesen valóságosok-e és termékenyek-e, hogy megalapoztak-e, érvényesek-e, különösen azt, hogy a szociológia által rögzített lehetséges célok megvalósíthatók-e és milyen mértékben, az emberek voluntáris tevékenysége által. A politika mint tudomány tárgya, tehát, a „társadalmi értékek és normák realizálása eszközszerének” tanulmányozása. Az a tény, hogy egy jelenségnek értéke van, kiegészül azzal, hogy az értékelő szubjektumok értékét elismerik és értéket tulajdonítanak neki, értékesnek ítélik (mintha Rickert-Webert hallanánk itt), az így megalkotott értékítélet-együttes a teleológiai rendszerben axiológiaiilag is telítődik. Az értékítélet, azonban, nem tisztán elméleti, a tetterre, a megvalósulásra irányul: értékesítő, szabályozó és normatív. Gusti kijelentése szerint ezzel a „politika” annyira lejárattott és elkoptatott fogalma új, pontos tartalmat nyer, a kontemplatív boldogságot felváltja az etikai eszmény megvalósítását célul kitűző alkotó munka. (D. Gusti. I.1968:350)

Logikailag következik ebből egy érték- és normarendszer felvázolása, valamint egy fő- és/vagy alapvető norma rögzítése, amelyhez viszonyítani lehet a különböző, rangsorolt értékeket, hogy felismerhetővé váljanak azok az értékek, melyek leginkább adekvátak az egyre magasabb és tény-

leges célok elérésében. A politikának tehát mint normatív diszciplinának minőségileg értékelnie kell a szociológia által szolgáltatott valós-adatokat, ezen az alapon meg kell fogalmaznia a legfőbb politikai normát, a politikai igazságot, ami a politikai tevékenység eszközeinek alapvető normája, úgyszintén ez a norma állapítja meg a politika, mint gyakorlati diszciplína egységét. (D. Gusti. II.1969:40)

A politika sajátos normája tehát az igazság, ami alatt Gusti az egyéni, társadalmi, nemzeti és egyetemes célok és eszközök harmóniáját érti. Tehát azok a cselekvések igazak, amelyek nem károsítják az egyéni, a társadalmi egységek, a nemzeti egységek és a legfelsőbb egyetemes egység létét. Ugyanis, csak ez által valósítható meg a politika eszközeivel az individuális és kollektív személyiség, a magasabb rendű harmónia, amely az emberi lét alkotóformáit tiszteletben tartja. (D. Gusti II.1969:35) Láthatóan a politikai igazság a társadalmi akarat céljaiként defíniálódik, amelynek megnyilvánulásaiival (szellemi, gazdasági, erkölcsi-jogi, politikai) harmonikus egységet alkotnak, külön-külön és együttesen. Ezek között soha nem lehet konfliktus, fejlődésük nem egymás ellen, egymást kizárva, hanem egymás mellett történik. A valóságos egyéni, társadalmi, nemzeti és egyetemes célok és érdekek csakis igazak lehetnek, az igazság nélkül a társadalmi akarat ezen céljai autentikusan nem realizálhatók. A következő problémát a célok értékvonatkozása képezi, amit Gusti, mint arra már utaltunk, a normatív etika (a célok tudománya) rendszerébe ágyazásával old meg. Az antropológia konstansok, az öntudat, s azt kísérő három affektivitás (önszeretet, szimpátia, vallásosság), valamint az intellektuális, (Dilthey-Weber) racionális akarat teleologikus struktúrájával, megkülönbözteti az embert a többi élőlénytől. Más szóval, az öntudat és az akarat révén az ember értéktermelő, kultúraalkotó: történelme, erkölce, vallása van, művészi, tudományos, technikai tevékenységet fejt, vagyis értékvilágot, kultúrát alkot. Ebből következik: az ember egyetlen érvényes eszménye, hogy maximálisan fejlessze öntudatát, az azt kísérő affektusokkal együtt és akaratát, a célok egyre tisztább megfogalmazásával, bármennyire távoliak is azok, s az eszközöket, hogy kulturális értékeket termelő lényé váljon. Röviden: a harmonikus egység az akarat alapvető affektusai (önszeretet, szimpátia, vallásosság) és a leghosszabb akarat között nyújtja a személyiség fogalmát. (D. Gusti II.1969:39) Az újdonság itt az akarat hosszúsága, amely a racionális egyénre vonatkoztatott, arra, aki képes a legtöbb és a legtávolabbi célok kitűzésére, valamint, ahhoz szükséges eszközök mérlegelésére. A Nitzschétől átvett fogalom – „hol vannak a 20. századi barbárok, akik jól állnak a leghosszabb akaratért” – az akarat teleologikus struktúrájának racionális dimenzióját hangsúlyozza, vagyis a társadalmi világ értelmi felépítettségéről van itt szó, amit Weber is átvesz Diltheytől. Gusti azonban személyiség és kultúra összekapcsolásával lényegét tekintve, elitista személyiségelmélet mellett tesz hitet. Nem vé-

letlen, hogy az etikai imperatívusok (úgy cselekedj, hogy cselekedeted mindegyes pillanata maximálisan realizálja személyiségedet, vagy maximálisan teljesítsd ki személyiségedet, hogy legmagasabb kulturális értékeket alkotthass) az aufklerizmus illetve a felvilágosodás (Bildung = képzés) eszményét aktualizálják, műveld magad, hogy aztán tudásodat a közösség javára fordíthassad. Kijelentései alapján etikai eszménye, a kulturális értékhordozó és teremtő személyiség (Goethe) valamint a leghosszabb akarat értelmében az olyan társadalmi egység, főleg nemzeti struktúra, amelyben az azt alkotó egyének valamennyien kulturális értéktermelő személyiségek, mert csak ez által látja feloldhatóknak az egyén és társadalom, az egoizmus és altruizmus, az individualizmus és kollektívizmus, idealizmus és realizmus közötti antinómiákat. Ugyanis az etikai eszmény, a személyiség, mindezeket az antinómiákat az önszeretet és szimpátia affektusai és az akarat értelmi struktúrájánál fogva magába egyesíti, egy magasabb rendű egységben. (D. Gusti I.1968:349). Egy ilyen személyiségeszmény Gusti elgondolása szerint is csak formális képzés útján valósítható meg. Az inspirációk ez irányban a neokatniánusoktól¹⁷ valamint Paul Barhtól jöttek, akik a gyakorlati kivitelezést a nevelés révén látták megvalósítani. Gusti is, tehát, a cél érdekében rendszerébe egy újabb diszciplína felvételét látja indokoltnak, amely kiegészíti a társadalomtudományokat, beleértve a szociológiát, az etikát és a politikát is, amit a társadalmi akarat pedagógiájának nevez (Paul Barth). Ez hivatott az optimális társadalmi akarat kialakítására, annak az integrális személyiségnek a ki-formálására, amelynek akarata összhangban van a már említett etikai imperatívusokkal. A kultúra-nevelés felismert szükségszerűségének az adott kontextushoz igazítása elvezeti Gustit a nemzetpedagógia s majd a nemzettudomány, mint az összes társadalomtudományokat integráló diszciplína megteremtésének kísérletéhez.

D. Gusti szándéka, hogy organikus kapcsolatot teremtsen elméleti rendszere és annak gyakorlati megvalósítása között a nemzettudomány, mint új integráló diszciplína programjával, azért sem realizálódhatott, mert amikor a rendszerét konkretizálja, alkalmazza, nem következetes: pl. magadja a nemzetdefiníciót, de csupán a keretekre (kozmosz, biológiai, pszichikai, történelmi) összpontosít, mintegy megfélelmezve törvényként

¹⁷ Natorp pl. a pedagógiáról alkotott nézeteiben, s ez tipikus jegye a marburgi újkantianusoknak, kiemelt helyet szánt a nevelésnek, s ami szembeötölő akárcsak Gusti esetében is, a pedagógiát politikai dimenzióba helyezik. Natorp is a pedagógiában a társadalmi változás eszközt látta, vagyis a nevelés célja a közösségképzés, politikai szempontból pedig a társadalom közösséggé kovácsolása. Gustinál mindez mint a modern homogén nemzet létrehozásának igénye jelenik, ami nála az elit feladata. (Manfréd Pascher, 1996:37-38).

kezelt sémájáról $A(\text{akarat}) + K(\text{keretek}) = M(\text{manifesztációk})$, vagyis a manifesztációról mint az akarat és keretek produktumáról. Erről szó sem esik. Ezzel szemben figyelmét több alkalommal az idődimenzió egységeinek – múlt, jelen, jövő – kapcsolódásai az eszmény-valóság körforgásának elbeszélése köti le, amit a társadalmi körforgásnak nevez, s a társadalmi evolúciót megragadó törvényként mutat be. Végül is igaza van abban, hogy ami a múltban eszmény volt, az a jelenben valósággá válhat (nemzeti egység), és ami ma eszmény (modern nemzet), a jövőben valóság lehet. A társadalmi körforgással azonban olyan törvényszerűséget feltételez, amely által a szociológiát, etikát és politikát, pedagógiát szintézisbe hozó nemzettudomány rendszere végérvényesen kiküszöbölte az ellentétet a megismerés és cselekvés, az intellektualizmus és aktivizmus, a racionalizmus és fenomenologizmus között, mind a között, ami az jelen idejének gondolkodását jellemezte. A harmónia utáni már-már utópikus sóvárgása egy kétségtelenül zavaros világban, az eszmény és a valóság közötti inkongruencia, bizonyos fokig érthetővé teszi szemléletmódjának árnyékosabb oldalait. Végezetül, ha a társadalmi körforgás törvényét Gusti rendszerére alkalmazzuk, akkor az elmondottakat így összegezhethetjük: a megvalósult társadalmi aktualitás a szociológia hatáskörébe tartozik, az új lehetséges és szükséges normák megvalósulásával a politika és az etika foglalkozik, s amikor ezek is megvalósulnak, jórészt a nevelés révén, akkor ezek is átmennek a szociológia birodalmába, és így tovább, egy vég nélküli folyamat veszi kezdetét a valóságtól az eszményi megvalósulásig, és a megvalósuló eszménytől a létező valóságig, mintegy állandó létrejövésben.

HIVATKOZÁSOK

- Andrei, Petre. 1927. *Probleme de sociologie*. București. Editura Casei Școalelor.
- Blumer, Martin. 1984. *The Chicago School of Sociology. Institutionalization, Deversity, and the Rise of Sociological Reserch*. Chicago and London. Univer
sity of Chicago Press.
- Caroian, Pompiliu:1971. *Sociologia militans*. Școala Sociologica de la Bucuresti.
I-II.Bucuresti. Ed. Stiintifica.
- Comte, August. 1904. *Szociálphilozóphiai értekezés*. Budapest. (ford. Kun Sám-
muel).
1980. *Előítéletek és csoportközi viszonyok*. Budapest. Közgazdasági és Jogi Kiadó.
(szerk. Csepeli György és Erős Ferenc).
- Décartes, René. 1906. *Principia philosophia*. Budapest. Franklin-Társulat.
- Dilthey, Wilhelm. 1974. *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*.
Budapest. Gondolat.
- Durkheim, Émile. 1978. *A társadalmi tények magyarázatához*. Budapest.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Gunda Béla. 1935. *Kutatómunka egy ormánsági faluban*. Magyar szemle. 1(97).
- Gusti, Dimitrie. 1968 (I), 1969 (II), 1970 (III, IV). *Opere*. București. Ed.
Academiei.
- Gusti, Dimitrie. 1938. *Starea de astăzi a satului românesc*. Sociologia Românească.
- Gusti, Dimitrie. 1940.(I.II.) *Cunoașterea și acțiunea în serviciul națiunii*. București.
- Gusti, Dimitrie. 1940. *Îndrumări pentru monografice sociale*. Bucuresti. Editura
Institutul de Științe Sociale al României.
- Gusti, Dimitrie. 1976. *A szociológiai monográfia*. Bukarest. Kriterion (Szerk.-
ford. Balázs Sándor).
- Herseni, Traian. 1940. *Sociologia Românească-Incercare istorică*. București.
- Stahl, H. Henri.1981. *Amintiri și gânduri din vechea școala „monografiilor
sociologice”*. București, Minerva.
- Stahl, H. Henri. 2001.*Gânditori și curente de istorie socială românească*.
București. Ed. Universității.
- Némedi Dénes. 1996. *Durkheim. Tudás és társadalom*. Budapest. Áron Kiadó.
- Rostás Zoltán. 2000. *Monografia ca utopie. Interviu cu Henri H. Stahl*.
București. Paideia.
- Rostás Zoltán. 2001. *O istorie orală a Școlii Sociologice de la București*. București.
E. Printech.
- Simmel, Georg. 1973. *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Budapest.
Gondolat.
- Somlai Péter. 1983. *Gondolatok egy közösség-elmélet viszontagságos történetéről*.
(Tönnies F, Közösség és társadalom).
- Spencer, Herbert. 1907. *Alapvető elvek*. Budapest.
- Tarde, Gabriel. 1904. *Les lois de l'imitation*. Paris.

2005. *Társadalomtudományi fogalmak logikája.* (Szerk.: Szántó Zoltán). Budapest. Helikon.
- Tönnies, Ferdinand. 1983. *Közösség és társadalom.* Budapest. Gondolat.
- Venczel József. 1988. *Erdélyi föld – erdélyi társadalom.* Budapest. Közgazdasági- és Jogi Könyvkiadó.
- Wiese, von Leopold. 1961. *Ethik der Sozialen Gebilde.* In: Schriften des Forschungsinstituts für Politische Wissenschaft der Universität zu Köln. Frankfurt am Main, Bonn. Athenaum Verlag.
- Wundt, Wilhelm 1921. *Bevezetés a pszichológiába.* Budapest. Franklin-Társulat.